

ФАЙЛОВИ СИСТЕМИ

Файлова система или управление на данните това е тази компонента на операционната система, която е предназначен да управлява постоянните обекти данни, т.е. обектите, които съществуват по-дълго отколкото процесите, които ги създават и използват. Постоянните обекти данни се съхраняват на външна памет (диск или друг носител) в единици, наричани файлове.

Файловата система трябва да:

- осигурява операции за манипулиране на отделни файлове, като например create, open, close, read, write, delete и др.
- изгражда пространството от имена на файлове и да предоставя операции за манипулиране на имената в това пространство.

Какво съдържа пространството от имена? Каква е организацията на файловата система? Това са въпроси, които вълнуват потребителите и се разглеждат в първия раздел. Вторият раздел е посветен на проблеми при физическата реализация на файлова система и подходи за тяхното решаване. Какви са операциите, наричани *системни примитиви*, *системни функции*, *системни извиквания* или *system calls*, осигурявани от файловата система и как функционират? Това е предмет на разглеждане в третия раздел. Като примери са използвани файловите системи на операционните системи UNIX, LINUX, MSDOS и Windows NT, но се споменават и други.

1. ЛОГИЧЕСКА СТРУКТУРА НА ФАЙЛОВА СИСТЕМА

1.1. ИМЕНА И ТИПОВЕ ФАЙЛОВЕ

Най-важната характеристика на една абстракция за потребителите са правилата, по които се именуват обектите, в случая файловете. Най-често името на файл е низ от символи с определена максимална дължина, като в някои системи освен букви и цифри са разрешени и други символи. Много често името се състои от две части, разделени със специален символ, например ".". Втората част се нарича разширение на името и носи информация за типа или формата на данните, съхранявани във файла. Например, следните имена имат разширения, показващи типа на данните във файла.

file.p - програма на Паскал
file.c - програма на Си
file.o - програма в обектен код
file.exe - програма в изпълним код
file.txt - текстов файл

В някои операционни системи, като UNIX и LINUX, такива разширения представляват съглашения, които се използват от потребителите и някои обслужващи програми (компилатори, свързващи редактори, текстови процесори и др.), но ядрото не ги налага и използва. В други операционни системи се реализира по-строго именуване. Например, няма да бъде зареден и изпълнен файл, ако името му няма разширение ".exe" или някое друго.

Какво включва пространството от имена или какви са типовете файлове? Преди всичко имена на *обикновени файлове (regular files)*, съдържащи програми, данни, текстове или каквото друго потребителят пожелае. Но пространството от имена би могло да включва и имена на външни устройства, системни структури и услуги. Такова решение е прието в много от съвременните операционни системи. Външните устройства са специален тип файлове, наречени *специални файлове (character special и block special device file)* в UNIX, LINUX, MINIX и др. Системните примитиви на файловата система са приложими както към обикновените файлове така и към специалните файлове. Следователно, всяка операция за четене или писане, осъществявана от програмата, е четене или писане във файл. Най-същественото предимство на този подход е, че позволява да се пишат програми, които не зависят от устройствата, тъй като действията, изпълнявани от програмата зависят само от името на файла.

Трябва да се съхранява информация за файловете във файловата система и за тази цел се използват специални системни структури, наричани *каталог*, *справочник*, *директория*, *directory*, *folder*, *VTOC*, които осигуряват връзката между името и данните на файла и

реализират организацията на файловете. В много системи каталогът е тип файл с фиксирана структура на записите и съдържа по един запис за всеки файл.

И така, типовете файлове, поддържани от файловите системи на UNIX, LINUX, MINIX и др. са:

- обикновен файл
- каталог
- специален файл
- програмен канал, FIFO файл
- символни връзки

Типът **програмен канал (pipe)** и **FIFO файл** се използва като механизъм за комуникация между конкурентни процеси и ще бъде подробно разгледан в раздела за процеси. Чрез **символните връзки (symbolic link, soft link, junction)** един файл може да има няколко имена, евентуално в различни каталози, или както се казва реализират се няколко връзки към файл. Този тип файл е един от механизмите за осигуряване на общи файлове за различните потребители. Друг начин за работа с общи файлове са **твърдите връзки (hard links)**, но те не са тип файл, а са няколко имена на обикновен файл.

Тясно свързан с въпроса за типовете файлове е структурата на файл. Файлът най-често представлява последователност от обекти данни. Какви са тези обекти данни? Възможни са два отговора - запис или байт:

Файлът е последователност от записи с определена структура и/или дължина. Основното в този подход е, че всеки системен примитив `read` или `write` чете или пише един запис. Използван е в DOS/360, OS/360, CP/M.

Другата възможност, реализирана в много от съвременните операционни системи, UNIX, LINUX, MINIX, MSDOS, Windows и др., е последователност от байтове. Това е структурата на файл, реализирана от файловата система. Всяка по-нататъшна структура на файла може да се реализира от програмите на потребителско ниво, като операционната система не помага за това, но и не пречи. Този подход позволява разработката на прости системни примитиви, които освен това да са приложими както за обикновени файлове, така и за останалите типове файлове.

Всеки файл има име и данни. В допълнение операционната система може да съхранява и друга информация за файла, която ние ще наричаме **атрибути** на файла (наричат ги също така **метаданни**). Атрибутите, реализирани в различните системи се различават, но един списък от възможни атрибути е показан на Таблица 1.

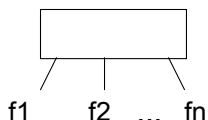
Таблица 1. Някои възможни файлови атрибути

Размер	Текущия размер на файла в байтове, блокове или записи
Време на създаване	Дата и време на създаване на файла
Време на достъп	Дата и време на последен достъп до файла
Време на изменение	Дата и време на последно изменение на файла
Собственик	Потребителят, който е текущият собственик на файла.
Права на достъп	Кой и по какъв начин може да осъществява достъп до файла
Парола за достъп	Парола за достъп до файла
Флагове:	
Read-only флаг	1 - само за четене, 0 - за четене и писане
Hidden флаг	1 - не се вижда от командите, 0 - видим за командите
System флаг	1 - системен файл, 0 - нормален файл
Archive флаг	1 - трябва да се архивира, 0 - не е променян след архивирането
Secure deletion	При унищожаване на файла блоковете, заемани от него, се формират.

1.2. КАТАЛОЗИ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА

Вторият основен въпрос, засягащ външния вид на файловата система е: Колко каталога има и ако са повече от един каква е организацията на системата от каталози? Каталогът съдържа по един запис (елемент) за всеки файл, който съдържа като минимум името на файла. Освен това може да съдържа атрибутите на файла и дисковите адреси на данните на файла или указател към друга структура, където се съхраняват дисковите адреси на данните и евентуално атрибутите на файла.

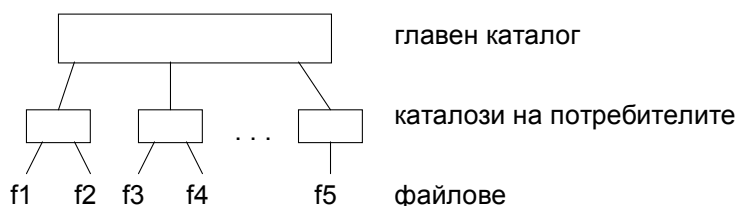
Като правило файловата система е разположена върху няколко носителя и включва файлове, принадлежащи на различни потребители. Най-простото решение, което ние ще наречем еднокаталогова файлова система, е следното. На всеки носител има по един каталог, който съдържа информация за всички файлове върху носителя (Фиг.1).

Фиг. 1. Еднокаталогова файлова система

Такава е организацията в някои ранни операционни системи, като DOS/360, или в по-нови, но примитивни, предназначени за персонални компютри системи, като например CP/M. Преимущество на тази организация е простотата и възможността за бързо търсене на файл.

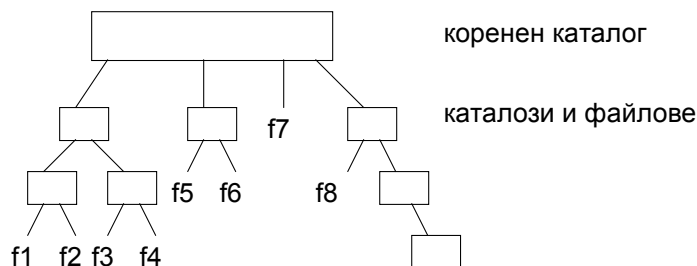
В съвременните, главно многопотребителски операционни системи, горният подход не е приемлив, най-малкото поради опасността от конфликт между еднакви имена на файлове, давани от различни потребители. В една от първите интерактивни системи, CTSS (Compatible Time-Sharing System), разработена в MIT, е реализирана следната организация (Фиг. 2).

Фиг. 2. Йерархична структура с фиксиран брой нива

Всеки потребител има свой каталог, който съдържа записи за всички файлове на потребителя. Има главен каталог, който съдържа по един запис за каталозите на потребителите. Тогава имената, които потребителят дава на своите файлове, трябва да са уникални в рамките на неговия каталог. Логическата структура тук представлява йерархия с фиксиран брой нива.

Следващата стъпка към подобряване на организацията е да се обобщи файловата структура до дървовидна или йерархична структура с произволен брой нива (Фиг. 3).

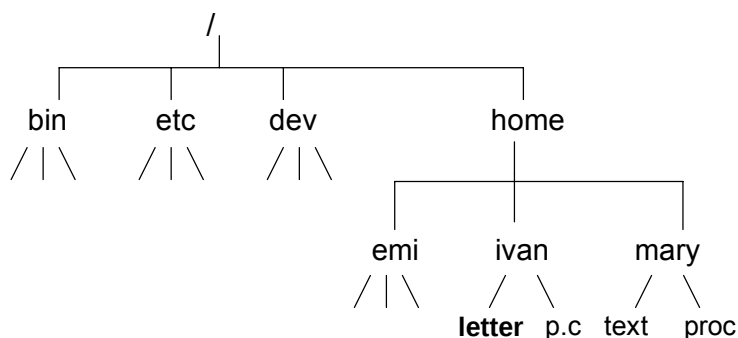

Фиг. 3. Йерархична файлова система

Вътрешните възли на дървото трябва да са каталози, а листата могат да бъдат каталози, обикновени файлове, специални файлове и други типове файлове, ако се поддържат такива. За потребителя каталогът представлява група от файлове и каталози (подкаталози). Този подход, използван при файловите системи на повечето съвременни операционни системи UNIX, LINUX, MSDOS, MINIX, Windows и др., дава възможност за естествено и удобно групиране на файловете, отразяващо предназначението и формата на данните, съхранявани в тях.

- **абсолютно пълно име** (*absolute path name*)
Всеки файл или каталог притежава едно абсолютно пълно име, което съответства на единствения път в дървото от корена до съответния файл или каталог.

Този начин за формиране на пълно име е свързан с понятието *текущ или работен каталог (current/working directory)*. Във всеки един момент от работата на потребителя със системата, той е позициониран в един от каталозите на дървото. Операционната система предоставя средства за избор на текущ каталог. Относителното пълно име на файл или каталог съответства на пътя в дървото от текущия в даден момент каталог до съответния файл или каталог. Като в този случай е разрешено и движение нагоре по дървото.

Фиг. 4. Файлова система в UNIX

```
$ cp /home/ivan/letter /home/emi/copy_letter
$ cp /home/ivan/letter copy_letter
$ cp ../ivan/letter  copy letter
```

В Таблица 2 е направено сравнение на файловете системи в UNIX, LINUX и MSDOS по основните характеристики на логическата структура.

Таблица 2. Сравнение между файловите системи на UNIX, LINUX и MSDOS

	UNIX и LINUX	MSDOS
1. Имена на файлове	До 14с. или 255с., може с няколко разширения. Прави се разлика между малки и главни букви.	До 8с. първа част на името и до 3с. разширение, без разлика между малки и главни букви.
2. Типове файлове	Обикновени, каталози, специални и др., като имената им са вградени в структурата на ФС.	Обикновени, каталози и специални, но имената на специалните не са вградени в структурата на ФС.
3. Структура на ФС	Йерархична	Йерархична
Монтиране на ФС	Да - единна йерархия	Не - няколко йерархии; имена на устройства и текущо устройство
Коренен каталог	/	\
Текущ каталог	Да - за всеки процес	Да - за всяко устройство
Абсолютно и относително пълно име	Да - с разделител "/"	Да - с разделител "\"
4. Атрибути за защита	Собственик, група и права на достъп	Флагове: read-only, hidden, system
5. Много имена на файл	Да - твърди и символни връзки	Не

2. ФИЗИЧЕСКА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ФАЙЛОВА СИСТЕМА

При физическата реализация на една файлова система трябва да бъдат взети решения по редица въпроси, като:

1. Каква да е стратегията за управление на дисковото пространство при създаване, нарастване и унищожаване на файлове?
2. Как да се съхраняват файловете - данни и атрибути на файла?
3. Как да се реализира логическата структура на файловата система, включително и каква да е структурата на каталог?
4. Как да се осигури защита на данните от неправомерен достъп и от повреда или разрушение?

Основни цели при решаването на тези въпроси трябва да са:

1. Ефективност

Файловата система трябва да осигурява бърз достъп до данните и ефективно използване на дисковата памет.

2. Надеждност и сигурност

Файловата система трябва да е устойчива в условията на конкурентен достъп от много потребители, при възможни сризове и да е защитена от несанкциониран достъп.

3. Разширяемост

Физическата организация трябва да е адекватна на съвременното състояние и тенденциите в развитието на хардуера.

Изложението в този раздел е посветено на тези въпроси и методи за тяхното решаване, използвани в съвременните операционни системи.

2.1. СТРАТЕГИИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ДИСКОВАТА ПАМЕТ

Стратегията за управление на дисковата памет трябва да даде отговор на два въпроса.

1. Кога се разпределя дискова памет за файл? Едната възможност е това да се прави статично (предварително) при създаването на файла, а другата е да се прави динамично при нарастване на файла.

2. Колко непрекъснати дискови области може да заема един файл? Дали за файл се разпределя една (или малко на брой) непрекъсната дискова област с нужния размер или за файл могат да се разпределят много порции дискова памет, които не е задължително да са физически съседни, а броят им най-често се ограничава от капацитета на диска.

Най-често реализираните стратегии са две.

Статично и непрекъснато разпределение

За файл с размер n байта се отделя една непрекъсната област от диска, в която могат да се съхранят всичките n байта и това се прави при създаването на файла. За тази цел обаче, системата трябва да има предварителна информация за максималния размер на файла, който той може да достигне по време на съществуването си. Естествено тази информация може и трябва да се осигури от потребителя по време на създаване на файла и тогава системата ще разпредели дискова памет за файла. Преимуществото, което този метод дава, е високата производителност на системата при последователна обработка на файла, тъй като последователните байтове на файла са разположени в съседни сектори, писти и цилиндри на диска.

Проблем може да възникне при **нарастване** на файла, което е нещо обичайно, ако размерът на файла надмине разпределената му предварително памет. Едно възможно решение на този проблем е разпределяне на нова непрекъсната област с по-голям размер и преместване на файла в новата област. Това обаче не е добро решение, тъй като операцията може да се окаже бавна и скъпа при големи файлове. Друго решение е да се направи компромис при искането за непрекъснатост на дисковата памет, т.е. един файл да може да заема не една, а няколко, но малко на брой непрекъснати области от диска с размери, заявени от потребителя.

Такава стратегия е използвана в операционната система OS/360 за машини от семейството на IBM/360. Например, ако при изпълнение на програма, създаваща файл, потребителят укаже в съответния JCL оператор:

//DD ... SPACE=(TRK, (20, 5)), ...

то първоначално за файла се отделя една непрекъсната област от диска с размер 20 писти, това е така наречения първичен екстент. При запълване на тази област системата извършва вторично разпределение - разпределя втора непрекъсната област от диска с размер 5 писти. При продължаващо нарастване на файла вторичното разпределение се повтаря, но максимално 15 пъти. Следователно максималният размер на файл се ограничава от един първичен и 15 вторични екстента с размери избрани от потребителя. След това проблемът нарастване на файла отново се появява.

Друг недостатък на тази стратегия е известен като **фрагментация** на свободната дискова памет. Това означава съществуване на достатъчно свободни участъци дисковата памет, които обаче не са съседни и поради това не може да бъде удовлетворена заявка за първично или вторично разпределение на памет за файл. Причината за този проблем е изискването за непрекъснатост и нефиксирания размер на единицата за разпределение на дискова памет.

Тази стратегия е използвана в по-старите операционни системи. Но в последните години с развитието на технологията и появата на CD-ROM и други еднократно записвани носители, статичното и непрекъснато разпределение отново се оказва приложимо. При създаване на CD-ROM диск размерите на файловете са предварително известни и не се изменят при последващо използване на файловата система.

Динамично и поблоково разпределение

Файлът се дели на части с фиксирана дължина, които ще наричаме блокове. Последователните блокове на файла при записването им на диска не е задължително да са физически съседни. Това дава възможност дискова памет за файл да се разпределя по блокове тогава, когато е необходима, т.е. динамично при нарастване на файла. Така се решава и проблема с нарастване на файла и проблема с фрагментацията на свободната дискова памет, тъй като памет се разпределя динамично по блокове, които са с еднакъв фиксиран размер.

При прилагане на тази стратегия трябва се избере **размер на блока**. Отчитайки организацията на диска, естествени кандидати са сектор, pista, цилиндър. Избор на голям блок, напр. цилиндър, би довел до неефективно използване на дисковата памет за сметка на частично запълнен последен блок на файл. Избор на малък блок пък означава, че големите файлове ще се състоят от много блокове, които е възможно да са несъседни и пръснати по дисковата повърхност. А това означава неефективност при последователна обработка на файла. Необходим е компромис, който най-често е 1К байта, 2К байта, 4К байта. Ако дисковият сектор е 512 байта, то всеки блок ще заема 2, 4 или 8 последователни сектора.

При по-нататъшното изложение ще предполагаме, че се използва динамично и поблоково разпределение на дискова памет, както е в повечето съвременни системи. Единицата за разпределение на дискова памет ще наричаме блок, въпреки че в някои операционни системи се използват и други термини, като зона, клъстер или тя е просто дисков сектор. Следователно, за файловата система дисковото пространство е последователност от блокове с фиксиран размер и адреси (номера) 0,1,2, ...N.

2.2. СИСТЕМНИ СТРУКТУРИ

Файловата система трябва да съхранява информация за разпределението на дисковата памет, а именно за свободните блокове и за блоковете разпределени за всеки един файл. Под системни структури тук ще разбираме структури, съхраняващи такава информация постоянно на диска.

Информация за всички свободни блокове трябва да бъде съхранявана, тъй като само по съдържанието на блока не може да се отличи свободния от заетия блок. Някои възможни структури данни, използвани за тази цел са следните.

Свързан списък на свободните блокове

Всички свободни блокове са организирани в едносвързан списък, т.е. първата дума от всеки свободен блок съдържа адрес на следващ свободен блок. Тази структура е реализирана във файловата система на XINU. Недостатък на този метод е, че системната структура, т.е.

свързаният списък, е пръсната по всички свободни блокове, което крие опасности за повредата ѝ при системни сринове.

Свързан списък на блокове с номера на свободни блокове

Свободните блокове се групират и номерата на блоковете от една група се записват в първия свободен блок. Следователно информацията се съхранява в едносвързан списък от дискови блокове, които съдържат номера на свободни блокове. Самите блокове от списъка вече не са свободни за разлика от предходната структура. Такава структура е по-компактна, големината ѝ е пропорционална на свободното дисково пространство и позволява разработката на ефективни алгоритми за разпределение на блокове. Този подход е използван във файловата система на UNIX System V (s5fs).

Карта или таблица

Структурата представлява масив от елементи, като всеки елемент съответства позиционно на блок от диска, т.е. на блок с номер равен на индекса на елемента в масива. Съдържанието на всеки елемент описва състоянието на блока. В най-простия случай може да се помнят две състояния - свободен и зает. Тогава елемент от картата може да е просто бит. Ако битът е 0, то съответният блок е свободен, а ако е 1 е зает (разпределен за файл или друга структура на диска) или обратното. Такава системна структура се нарича **битова карта (bit map)**. Преимущество на битовата карта е, че е компактна и с фиксиран размер, а при разпределяне на памет позволява да се отчита физическото съседство на блоковете. Битова карта е използвана във файловите системи на MINIX, LINUX, OS/2 (HPFS) и Windows (NTFS).

Друг тип информация, която трябва да бъде съхранявана, е за дисковата памет, разпределена за всеки един файл. Всеки файл от гледна точка на физическото му представяне представлява последователност от блокове, съдържащи последователните му данни, като последователните блокове на файла може да не са физически последователни. Следователно файловата система трябва да съхранява информация за блоковете, разпределени за всеки един файл в съответната логическа последователност. Ще разгледаме някои възможни структури, съхраняващи информация за разпределените за файл блокове.

Свързан списък на блоковете на файла

Всеки блок на файла ще съдържа в първата си дума номер на следващ блок на файла и данни в останалата част. Основният недостатък на тази структура е неефективната реализация на произволен достъп до файла. За да се прочете произволен байт от файла системата трябва да прочете всички предходни блокове в списъка докато стигне до данните, искани от програмата. Друг недостатък е, че адресната информация е пръсната по диска, а това прави файловата система неустойчива при повреди. И още един недостатък, който в някои случаи е критичен, е че броят на байтовете за данни в блока вече не е степен на 2.

Карта или таблица

Същността на проблема при предходната реализация се състои в това, че адресите и данните се съхраняват заедно. Идеята на картата (таблицата) на файловете е свързаните списъци от номера на блокове за всички файлове на диска да се съхраняват в една структура отделно от данните. В същност това може да е същата системна структура карта, в която се съхранява информация за свободните блокове и която описахме по-горе, като елемент на масива е достатъчно голям, така че да позволи съхраняване на следните състояния на блок - свободен, повреден, а ако е зает да съдържа номера на следващия блок на файла. Тази структура е използвана в MSDOS, където се нарича таблицата **FAT (File Allocation Table)**. По-нататък ще разгледаме физическото представяне на файловата система в MSDOS.

Индекси

Основният недостатък на предишния подход е, че информацията за всички файлове се съхранява в една структура, което при големи дискове създава проблеми. При големи дискове естествено голяма става и картата на файловете, а тя трябва цялата да се зарежда и съхранява в оперативната памет по време на работа дори ако е отворен само един файл. Противното би

довело до значително понижаване на ефективността на работа на системата. Следователно по-добре би било ако списъците на различните файлове се съхраняват в отделни структури и тогава в паметта ще се зарежда само информацията за отворените файлове.

Структурата, в която се съхранява информацията за блоковете, разпределени за определен файл се нарича индекс. Всеки индекс съдържа адресите на дисковите блокове, разпределени за един файл, като наредбата на адресите отразява логическата наредба на блоковете във файла. При физическата реализация на индекса трябва да се отчита размера на файла, т.е. представянето му да не ограничава размера на файла и при много големи файлове да се осигурява бърз произволен достъп до файла.

Една възможна реализация на индекса е *индексен списък* в XINU. Индексният списък е едносвързан списък от индексни блокове. Индексните блокове са с размер, различен от този на блоковете за данни и се намират в област на диска, отделна от областта на блоковете за данни, т.е. адресното пространство за индексните блокове е различно от това на дисковите блокове. Всеки индексен блок, освен адрес на следващ индексен блок, съдържа и определен брой адреси на дискови блокове с данни, като наредбата на адресите отразява логическата наредба на блоковете с данни във файла.

Друга възможна реализация е чрез дърво. Такъв подход е използван в UNIX, LINUX и MINIX, където структурата се нарича *индексен описател (i-node от index node)* и при големи файлове е корен на дърво, включващо и косвени блокове. Подробно структурата на индексния описател ще разгледаме в раздела за физическа организация на файловата система в UNIX.

Използваната във файловата система HPFS на OS/2 реализация на индекса е B+ дърво. Структурата се нарича *Fnode*, който може да е корен на B+ дърво с две или три нива в зависимост от размера и фрагментираността на файла.

На всеки диск или дял от диск (ако е разделен на дялове) се изгражда файлова система с определена физическа структура, много често наричана том (volume). Друг тип информация, която трябва се съхранява, са общи параметри на физическата структура на файловата система, т.е. на тома. Обикновено системната структура се нарича *суперблок*. В суперблока се съхраняват общи параметри, като:

- размер на файловата система (максимален номер на блок на тома)
- размер на блок
- размери и адреси на различни области от тома, съдържащи системни структури, като напр., на индексната област, на битовата карта, на FAT
- общ брой свободни блокове на тома и други ресурси, напр., индексни описатели.

2.3. РЕАЛИЗАЦИЯ НА КАТАЛОГ

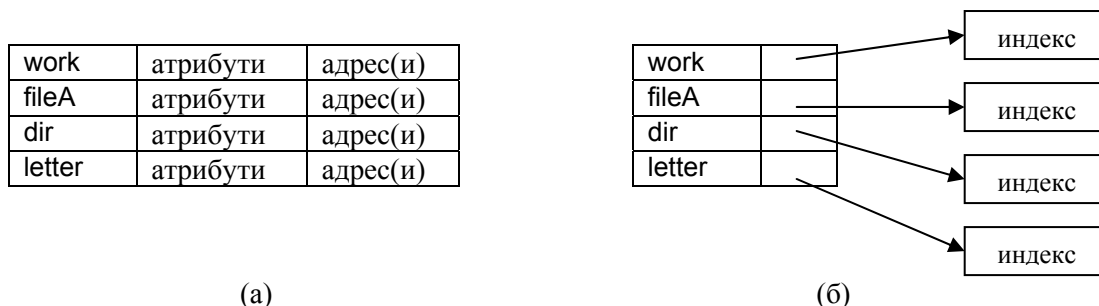
Каталозите също съдържат системна информация. Основната функция на каталога е да преобразува името на файла в информация, необходима за намиране на данните му. Каталогът съдържа по един запис (в някои системи може и повече от един) за всеки файл или подкаталог. Записът съдържа собственото име на файла и информация, необходима за намиране на данните му (адресна информация). Структурата на запис в каталог зависи от стратегията за разпределение на дисковото пространство и използваните системни структури за разпределението на дисковата памет.

При непрекъснато разпределение всеки файл заема една непрекъсната дискова област, следователно записът съдържа един дисков адрес и брой блокове (сектори или друга единица за разпределение на дискова памет) на данните на файла.

При поблоковото разпределение с карта на файловете, записът съдържа адреса на първия блок на файла, а номерата на останалите блокове са в картата. При поблоковото разпределение с използване на индекс, в записа на каталога се съдържа адрес на индекса, където е цялата адресна информация за файла.

Вторият проблем е съхраняване на атрибутите на файла. Една възможност е те да се съхраняват в записа на каталога заедно с адресната информация. Всеки запис съдържа собствено име на файл, всички атрибути, реализирани от операционната система и един или повече дискови адреси, осигуряващи достъп до данните. Това е подход използван от файловите системи на CP/M, MSDOS и ISO 9660 за CD-ROM (Фиг.5а).

Друг вариант, който може да се реализира при използване на индекс, е атрибутите да се съхраняват в индекса заедно с адресната информация. Това силно опростява структурата на запис в каталог. Той съдържа само собствено име на файл и адрес на индекса. Този подход е показан на Фиг.5б и е реализиран във файловите системи на UNIX, MINIX, LINUX.

Фиг.5 Структура на каталог - (а) с атрибути и дискови адреси и (б) с указател на индекс

И при двете описани схеми предполагаме, че записите в каталога са в хронологичен ред. При добавяне на запис в каталог, той се записва на първото свободно място. Когато се търси файл последователно се обхождат всички записи в каталога, докато се намери файла или се достигне края на каталога. При големи каталози последователното търсене може да се окаже бавно. Една възможност за ускоряване на търсенето на файл в каталог е да се реализира друга организация на каталога. Например, в HPFS на OS/2 записите във всеки блок на каталога са сортирани по името на файла, а блоковете на един каталог са организирани в В дърво. Аналогична организация на каталог, реализирана в NTFS, ще бъде разгледана в следващия раздел.

Чрез каталога се реализира и йерархичната организация на файловата система. Всеки каталог съдържа записи за файловете и каталозите, за които той е родителски каталог. Освен това всеки каталог съдържа и два стандартни записа, известни като записи “.” и “..”. Записът “.” описва самия каталог, а записът “..” описва родителския му каталог.

2.4. ФИЗИЧЕСКА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА В UNIX

Като пример ще разгледаме базовата файлова система на UNIX System V (s5fs). Всеки диск се състои от един или няколко дяла (partitions). Дяловете се разглеждат като независими устройства (на всеки дял съответства различен специален файл). За файловата система дисковото пространство на всеки диск или дял от диск е последователност от блокове с фиксиран размер и адресирани с номера 0, 1, 2,... N. Тази абстрактна представа за дисковете се осигурява от по-долния слой във входно/изходната подсистемата на ядрото (драйверите). Специфичните особености на дисковете, като брой цилиндри, писти, сектори, начин на разполагане на блоковете върху повърхността на диска и други са скрити. Единственото, по което се различават дисковете е по максималния номер на блок.

При създаване на празна файлова система с командата `mkfs`, дисковото пространство на всеки дял се разделя на четири области (Фиг. 6).

0	1	2	2+S	N
boot блок	суперблок	индексна област	данни	

Фиг.6. Разпределение на дисковото пространство в s5fs на UNIX

Блок с номер 0, наричан boot блок, съдържа програма за първоначално зареждане на операционната система. Използва се само в коренната файлова система, но заради еднотипността присъства и в другите файлови системи.

Блок с номер 1 е наречен суперблок, тъй като съдържа общи параметри на физическата структура на файловата система.

От блок 2 започва индексната област, където се съхраняват индексните описатели (i-node) на всички файлове. Размерът на тази област S блока е функция от общия размер на файловата система N и трябва внимателно да бъде изчислен така, че да не ограничава броя на файловете на диска. Този размер се задава като параметър при изграждане на празна файлова система с командата `mkfs` и не може да бъде променен след това.

В последната област - данни, се съхраняват блоковете на всички файлове и каталози, косвените блокове, блоковете от списъка на свободните блокове и евентуално някои блокове са свободни.

Индексни описатели

Всеки файл от произволен тип има точно един индексен описател, независимо от това в кой и колко каталога е включен и под какви имена. Индексните описатели се номерират от 1 и номерът съответства на позицията му в индексната област. Индексният описател е с размер 64 байта и има следната структура:

```
struct dinode
{
    ushort    di_mode;    /* mode and type of file */
    short     di_nlink;   /* number of links to file */
    ushort    di_uid;     /* owner's user id */
    ushort    di_gid;     /* owner's group id */
    off_t     di_size;    /* number of bytes in file */
    char      di_addr[40]; /* disk block addresses */
    time_t    di_atime;   /* time last accessed */
    time_t    di_mtime;   /* time last modified */
    time_t    di_ctime;   /* time last changed */
};
```

В описанието на тази структура, а и в следващите се използват производни типове, дефинирани във файла `<sys/types.h>`. Някои от тях са:

```
typedef long    time_t;
typedef long    off_t;
typedef long    daddr_t;
```

```
typedef unsigned short ushort;
```

В полето `di_mode` се съхранява типа на файла в старшите 4 бита и кода на защита на файла в останалите 12 бита.

Полето `di_nlink` съдържа броя на твърдите връзки или имената на файла, т.е. колко пъти в записи на каталози е цитиран този номер на индексен описател.

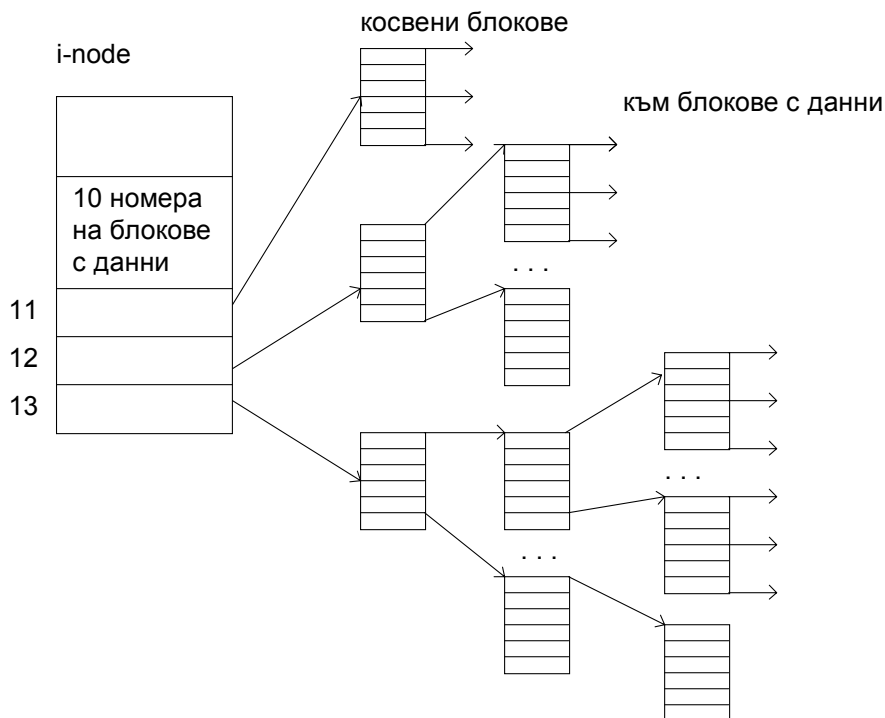
Полетата `di_uid` и `di_gid` определят собственика и групата на файла.

Полето `di_size` при обикновени файлове и каталози съхранява размера на файла в брой байтове.

В полетата `di_atime`, `di_mtime` и `di_ctime` се записват дата и време, съответно на последен достъп, последно изменение и последно изменение на i-node на файла.

Ако файлът е специален в полето `di_addr` се съхранява номера на устройството, на което съответства специалния файл.

За другите типове файлове в полето `di_addr` се съхраняват 13 дискови адреса (номера на блокове от областта за данни) всеки в 3 байта. Първите 10 адреса са директни адреси на първите 10 блока с данни на файла. Ако файлът стане по-голям от 10 блока, тогава се използват косвени блокове. Косвените блокове се намират в областта за данни, но съдържат номера на блокове, а не данни на файла. Единадесетият адрес съдържа номер на косвен блок, който съдържа номерата на следващите блокове с данни на файла. Това се нарича единична косвена адресация. Чрез дванадесетия адрес се реализира двойна косвена адресация, т.е. там е записан номер на косвен блок, който съдържа номера на косвени блокове, които вече съдържат номера на блокове с данни. За представяне на много големи файлове се използва тринадесетия адрес и тройна косвена адресация. На Фиг.7 е представена структурата при съхраняване на номерата на блоковете, разпределени за файл.

Фиг.7. Представяне на файл в UNIX

Да видим какво означава много голям файл и дали този начин за представяне на файл не поставя практически ограничения за размера на файла. Нека предположим, че блокът е с размер 1KB, което означава, че в един косвен блок се побират 256 адреса по 4 байта. Тогава ограничението за размера на файл е:

$1024 * (10 + 256 + 256^2 + 256^3)$ байта, което е от порядъка на 16GB.

В същност това дълго време е било по-скоро теоретично ограничение за размера на файла, тъй като звучи невероятно да се наложи създаването на такъв файл. Сега вече не е толкова невероятно. Но дори и това да се случи, то би могло да се избере размер на блок 2KB, 4KB или повече, при което ограничението за размера ще стане много по-голямо число, напр., при блок 4KB - от порядъка на 4TB.

Представянето на файловете в UNIX системите съчетава следните предимства: малък индексен описател с възможност за представяне на големи файлове при осигуряване на бърз достъп до произволен байт от файла. И при най-големи файлове за достъп до произволно място във файла са необходими най-много три допълнителни достъпа до диска за трите нива на косвени блокове (Индексният описател се зарежда в паметта при отваряне на файла в таблицата на индексните описатели.).

Суперблок

Суперблокът съдържа изключително важна информация, характеризираща физическата структура на файловата система. Основните данни, съдържащи се в него, са описани в следната структура:

```
struct filsys
{
    ushort      s_isize;    /* size in blocks of i-list */
    daddr_t     s_fsize;    /* size in blocks of entire volume */
    short       s_nfree;    /* number of addresses in s_free */
    daddr_t     s_free[NICFREE]; /* free block list */
    short       s_ninode;   /* number of i-nodes in s_inode */
    ushort      s_inode[NICNODE]; /* free i-node list */
    char        s_flock;    /* lock during free list manipulation */
    char        s_ilock;    /* lock during i-list manipulation */
    char        s_fmod;     /* super block modified flag */
    char        s_ronly;    /* mounted read only */
    . . .
    daddr_t     s_tfree;    /* total free blocks */
    ushort      s_tinode;   /* total free i-nodes */
    . . .
};
```

Полето `s_isize` съдържа дължината на индексната област в блокове, която се задава и зарежда в полето при създаване на файловата система.

Полето `s_fsize` съдържа максималния номер на блок във файловата система и също както `s_isize` се задава и зарежда при изграждане на файловата система.

Полето `s_nfree` съдържа брой свободни блокове, чиито номера са записани в масива `s_free`.

Полето `s_ninode` съдържа брой свободни индексни описатели, чиито номера са записани в масива `s_inode`.

Полетата `s_tfree` и `s_tinode` съдържат общия брой свободни блокове и свободни индексни описатели на диска.

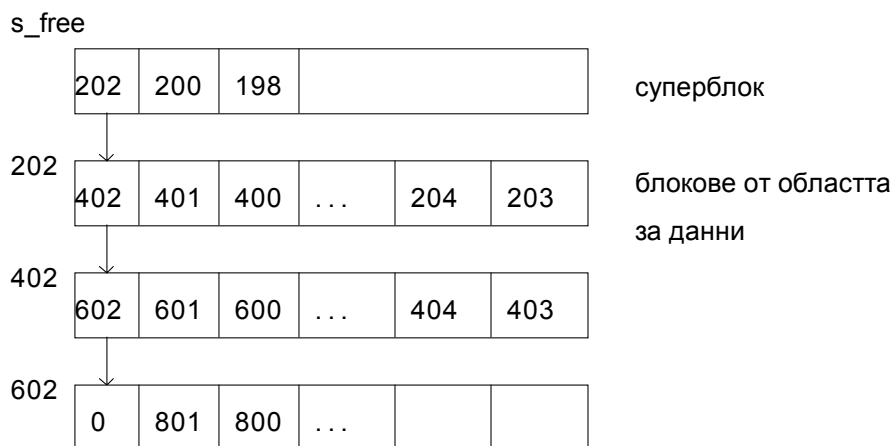
Полетата `s_flock` и `s_ilock` се използват като флагове за заключване на достъпа до списъка на свободните блокове и свободните индексни описатели по време на манипулирането им с цел избягване на състезание между конкурентни процеси.

Суперблоковете на коренната и всички монтирани файлови системи се зареждат в оперативната памет в таблицата на суперблоковете и остават там през цялото време на работа на системата. Това осигурява бърз достъп до най-важните характеристики на файловите системи и се използва от алгоритмите за разпределяне и освобождаване на ресурсите - блокове и индексни описатели.

Списък на свободните блокове

Всички блокове от областта за данни, които не се разпределени за файлове, каталози, за косвени блокове, т.е не съдържат данни на файловата система са свободни. Но файловата система не е в състояние да отличи свободния от заетия блок само по съдържанието му. Затова

информацията за всички свободни блокове се съхранява в специална структура - едносвързан списък от блокове, които съдържат номера на свободни блокове. Масивът `s_free` в суперблока представлява глава на списъка. Останалите елементи от списъка на свободните блокове, които са дискови блокове, са разположени в областта за данни. На Фиг. 8 е изобразен примерен списък на свободните блокове.

Фиг. 8. Списък на свободните блокове в s5fs на UNIX

Алгоритмите за разпределяне и освобождаване на блокове съществено използват факта, че първият елемент от списъка - масивът `s_free` е в паметта.

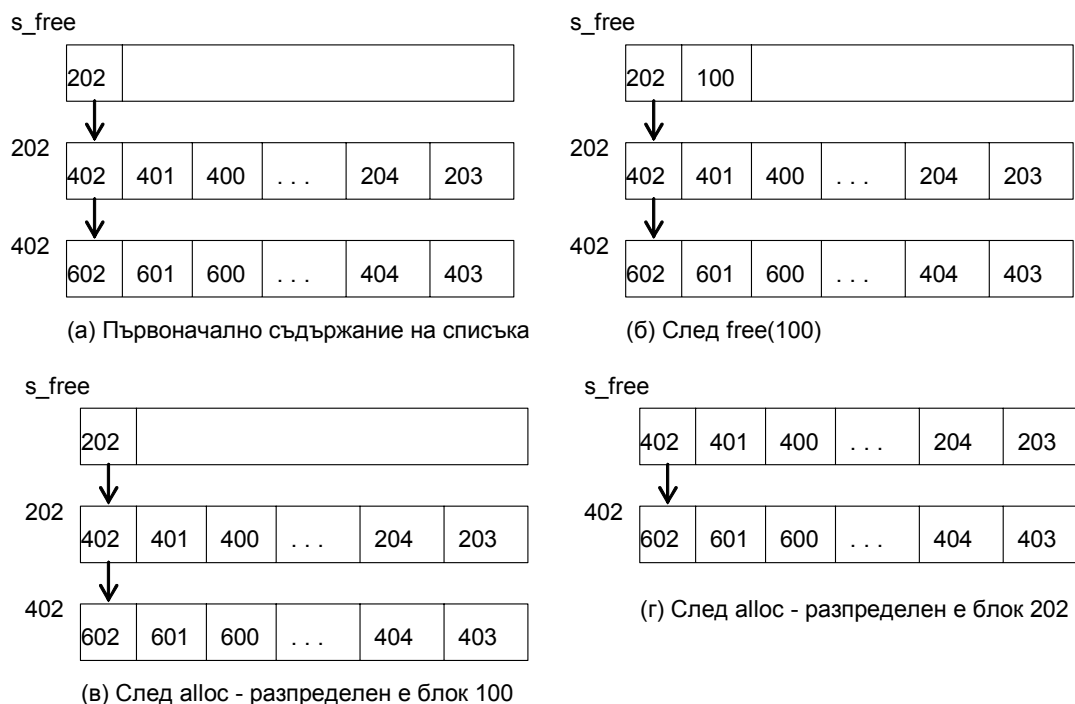
Алгоритъм **alloc** за разпределяне на блок.

1. Ако `s_nfree` не е 0, то се разпределя блок, чийто номер е в `s_free[s_nfree--]` (и `s_nfree` се намалява с единица).
2. Ако `s_nfree` е 0, то се попълва масивът `s_free`, като се прочита първият блок от списъка, чийто адрес е в `s_free[s_nfree]`. Разпределя се току що освободеният блок.

Алгоритъм **free** за освобождаване на блок.

1. Ако масивът `s_free` не е пълен, то номерът на освобождавания блок се записва в `s_free[++s_nfree]` (и `s_nfree` се увеличава с 1).
2. Ако масивът `s_free` е пълен, то съдържанието му се копира в освобождавания блок, а неговият адрес се записва в `s_free[0]` и в `s_nfree` се записва 0 (освобождаваният блок става първи блок в списъка, а `s_free` е празен).

На Фиг. 9 е показан пример за работата на алгоритмите `alloc` и `free`. Тъй като суперблокът е в паметта, алгоритмите осигуряват ефективно разпределяне и освобождаване на блокове. Разчита се, че в много от случаите манипулирането на списъка на свободните блокове засяга само масива `s_free` и не изисква достъп до диска. От друга страна обаче, последните освободени блокове първи се разпределят (в същност организацията е стек). Затова е безмислено да се правят усилия за възстановяване на случайно изтрети файлове и такива средства отсъстват в командите на UNIX системите.

Фиг. 9. Разпределяне и освобождаване на блокове

Списък на свободните индексни описатели

Другият ресурс, който файловата система трябва да управлява, са индексните описатели и те са разположени в отделно пространство - индексната област. При създаване на файл за него трябва да се разпредели свободен индексен описател, а при унищожаване на файл индексния му описател трябва да се отбележи като свободен.

В суперблока е разположен масив `s_inode`, в който са записани известен брой номера на свободни индексни описатели. За разлика от управлението на блоковете, този масив не продължава в свързан списък от блокове. Това означава, че освен номерата в масива `s_inode` в индексната област може да има и други свободни индексни описатели. Това не създава проблеми при управлението им, тъй като ядрото може да различи свободния от заетия i-node по полето `di_mode` - битовете за тип са 0 в свободен i-node. В същност би могло и без масива `s_inode`, т.е. когато е необходим свободен i-node ще се търси в индексната област. Но такъв алгоритъм би бил неефективен, ако всеки път когато се създава файл се обхождат блоковете на индексната област в търсене на свободен i-node. Затова е въведен масива `s_inode`, в който са кеширани известен брой номера на свободни индексни описатели, но структурата не продължава в пълен списък.

Каталози

Каталозите са тип файлове, които осигуряват връзката между името и данните на файл и йерархичната организация на файловата система. В разглежданата s5fs файлова система записът в каталога има следната структура:

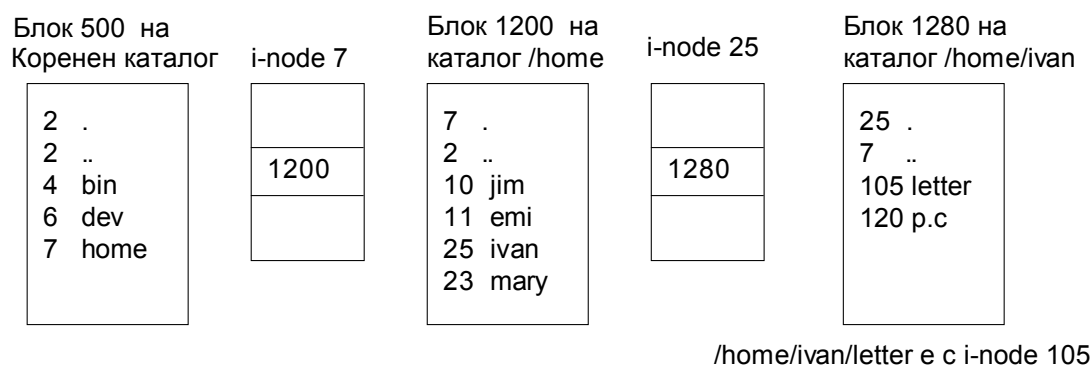
```
struct direct
{
    ushort    d_ino;
    char    d_name[DIRSIZE];
};
```

Полето `d_name` съдържа собственото име на файл или подкаталог, а полето `d_ino` съдържа номера на индексния му описател. Във всеки каталог има два стандартни записа, в единия полето `d_name` съдържа "..", а `d_ino` номера за родителския каталог, в другия полето `d_name` съдържа ".", а `d_ino` номера за самия каталог. Тези два записа присъстват и в празен

каталог и са част от представянето на дървовидната структура на файловата система. Някои записи може да са празни. Номер 0 в полето `d_ino` означава, че записът е освободен при унищожаване на файл. При реализацията на твърдите връзки, всички записи в каталози за определен файл съдържат един и същи номер на *i-node*.

Първите няколко индексни описатели са резервирани за някои важни файлове, като коренния каталог, файла на лошите блокове и др. Така номерът на *i-node* на коренния каталог е известен, а самия каталог е разположен в произволни блокове от областта за данни.

При отваряне на файл файловата система трябва да преобразува пълното име на файла в индексен описател, при което се използват каталозите. Например, нека разгледаме търсенето на файл `/home/ivan/letter` и намирането на индексния му описател (Фиг.10). Търсенето започва от коренния каталог, чийто *i-node* е вече в паметта, в таблицата на индексните описатели. Търси се запис в коренния каталог, съдържащ първата компонента от името - `home`, и се намира номер на *i-node* 7. Чрез *i-node* 7 получаваме достъп до блоковете на каталога `/home`, където търсим следващата компонента от името - `ivan` и намираме номер на *i-node* 25. Чрез *i-node* 25 получаваме достъп до блоковете на каталога `/home/ivan` и продължаваме с търсене на следващата, в случая последна, компонента от името - `letter`. Така намираме търсения *i-node* на файла `/home/ivan/letter`, който в разглеждания пример е 105. При относително пълно име се търси по същия начин, с тази разлика, че се тръгва от текущия каталог, чийто *i-node* също се намира в таблицата на индексните описатели.

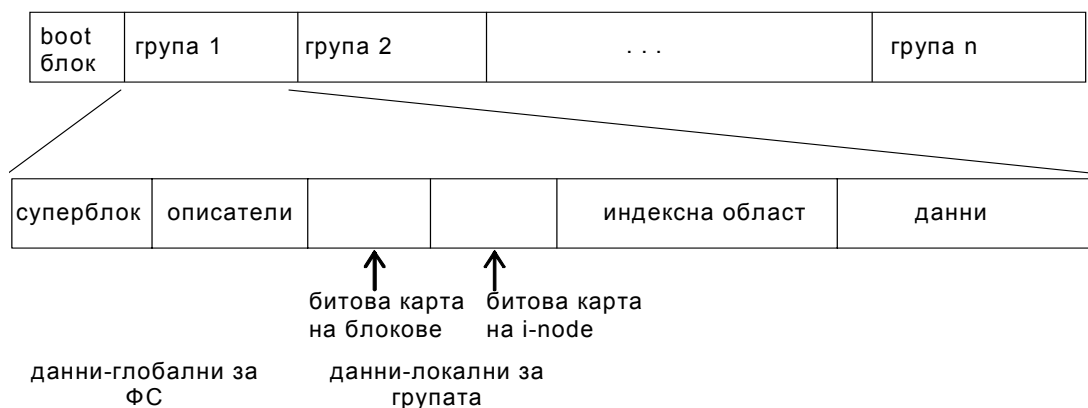

Фиг. 10. Търсене на файл `/home/ivan/letter`

Разгледаната файлова система `s5fs` има много преимущества, които отбелязахме в хода на разглеждането ѝ, но има и слаби места. От гледна точка на надеждността слабо място е суперблока, за който се съхранява само едно копие. За производителността на системата е критично, че индексните описатели са разположени в началото на файловата система и са далеч от данните на файла. Също така, системните структури и алгоритмите за разпределение на блокове с времето могат да доведат до фрагментираност на файловете по целия диск. Индексната област е с фиксиран размер, който се задава при създаване на файловата система, и неподходящия му избор може да доведе до липса на свободни индексни описатели при наличие на свободно дисково пространство. И накрая, ограничението за дължина на името на файл (14 символа) и максимален общ брой на *i-node* (65535). Тези недостатъци и ограничения са довели до разработката на нови версии на UNIX файлови системи, като версията в 4.2BSD, известна с наименованието Berkley Fast File System (FFS) или `ufs`. По-нататък ще разгледаме файловата система на LINUX, в която също са отстранени споменатите недостатъци.

2.5. ФИЗИЧЕСКА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА В LINUX

Основната файлова система в LINUX е Extended File System-version 2 (ext2), а вече и ext3. Тя се базира на файловата система в UNIX, но използва идеи от 4.2BSD и MINIX. Дори в ранните версии на LINUX се използва директно файловата система на MINIX. При управлението на дисковото пространство се използват блокове с фиксиран размер - 1KB, 2KB или 4KB. Това е и адресуемата единица на диска, единна за всички файлови системи. Фиг.11 представя областите, в които е организирано дисковото пространство.

Фиг.11. Разпределение на дисковото пространство в ext2/ext3 на LINUX

Всяка група съдържа част от файловата система и копие на глобални системни структури, критични за цялостността на системата - суперблока и описателите на групите. Ядрото работи със суперблока и описателите от първата група. Когато се извършва проверка на непротиворечивостта на файловата система (изпълнява се командата `fsck`), ако няма повреди, то двете системни структури от първата група се копират в останалите групи. Ако се открие повреда, тогава се използва старо копие на системните структури от друга група и обикновено това позволява да се ремонтира файловата система.

Битови карти

Битовите карти описват свободните ресурси - блокове и индексни описатели в съответната група. Значение 0 означава свободен, а 1 използван блок или индексен описател. Размерът на групите е фиксиран и зависи от размера на блок, като стремежът е битовата карта на блоковете да се събира в един блок. Групата е с размер $8 \cdot b$ блока, където b е размер на блок в брой байта, т.е. ако размерът на блок е 1KB, то групата е с размер $1024 \cdot 8$ блока по 1KB, което е 8MB, ако размерът е 2KB, то групата е с размер 32MB и при блок 4KB групата е с размер 128MB. Броят на групите е $N/(8 \cdot b)$, където N е размер на диска в брой блокове.

Индексни описатели

Индексните описатели са разпределени равномерно във всички групи, но се адресират в рамките на файловата система. Структурата на индексния описател в ext2/ext3 е разширение на i-node от UNIX с нови полета. Размерът е 128 байта. Адресните полета са $12+1+1+1$, т.е. използва се косвена адресация на три нива, но броят на директните адреси е увеличен с два, т.е. е 12. Освен това адресните полета вместо по 3 байта са по 4 байта, което позволява адресирането на 2^{32} блока. Следователно, при размер на блок 4KB, максималният размер на файловата система е $4096 \cdot 2^{32}$, което е от порядъка на 16TB.

Добавени са нови атрибути на файл, например:

- размер на файла в брой блокове по 512 байта (`i_blocks`)
- още едно четвърто поле за дата и време (`i_dtime`)
- флагове:

`immutable` - Файлът не може да се изменя, унищожаване, преименуване и да се създават нови връзки към него (дори от администратора).

append only - Писането във файла е винаги добавяне в края му.
synchronous write - Системният примитив write завършва след като данните са записани на диска.

secure deletion - При унищожаване на файла блоковете му се формират.

undelete - При унищожаване на файла съдържанието му се съхранява за евентуално възстановяване впоследствие.

compress file - При съхраняване на файла ядрото автоматично го компресира.

Някои от добавените атрибути са за планирано бъдещо развитие на файловата система.

В този индексен описател има две полета за размер на файл `i_size` и `i_blocks`. Файлът се съхранява в цяло число блокове и сл., в общия случай $i\_size \leq 512 * i\_blocks$. Но е възможно и обратното - $i\_size > 512 * i\_blocks$, ако файлът съдържа „дупка“. И тук полето `i_size` (32 бита) ограничава размера на файла до 4GB, но ext2 позволява работа с големи файлове на 64-битова архитектура. Полето `i_dir_acl` (32 бита) се използва като разширение на `i_size` при обикновени файлове, т.е. размерът на файла се съхранява в 64 битово цяло число.

Описатели на групи блокове (Group descriptors)

Всяка група е описана чрез запис, с размер 32 байта съдържащ:

- адрес на блок с битовата карта на блоковете за групата;
- адрес на блок с битовата карта на i-node за групата;
- адрес на първи блок на индексната област в групата;
- брой свободни блокове в групата;
- брой свободни i-node в групата;
- брой каталози в групата;
- резервирано поле от 14 байта.

Описателите на всички групи са събрани в областта описатели, копие на която се съдържа във всяка група.

Суперблок

Суперблокът съдържа общите параметри на физическата структура на файловата система. Някои от основните данни, съдържащи се в него, са следните:

- общ брой блокове - размер на файловата система;
- общ брой индексни описатели;
- брой резервирани за администратора блокове (обикновено е 5% от общия брой блокове). Тези резервирани блокове позволяват на администраторът да продължи работа, дори когато няма свободни блокове за другите потребители.
- брой свободни блокове и индексни описатели;
- размер на блок;
- брой блокове в група;
- брой i-node в група;
- полета използвани за автоматична проверка на файловата система (`fsck`) при boot, напр., дата и време на последен `fsck`, брой монтирания след последния `fsck`, максимален брой монтирания преди следващ `fsck`, максимален интервал време между два `fsck`.

Каталог

Ограничението за максимална дължина на името на файл е 255 символа, затова записите в каталога са с променлива дължина и съдържат:

- номер на i-node;
- дължина на записа;
- дължина на името на файла;
- име на файла, съхранявано в толкова байта, колкото са необходими.

Всеки запис в каталога е подравнен на границата на 4 байта. Следователно, в края името на файла може да е допълнено с няколко символа ‘\0’. Структурата на запис в каталога е следната:

```

struct ext2_dir_entry {
    __u32 inode;           /* Inode number */
    __u16 rec_len;         /* Directory entry length */
    __u16 name_len;        /* Name length */
    char name[EXT2_NAME_LEN]; /* File name */
};

```

При изтриване на име на файл от каталог в полето `inode` се записва 0, а полето `rec_len` в предходния запис се увеличава с броя байтове на освобождавания запис. Нека съдържанието на каталог преди да е изтрито името `oldfile` е следното.

inode	rec_len	name_len	name			
21	12	1	.	\0	\0	\0
22	12	2	.	.	\0	\0
54	16	5	h	o	m	e
62	12	3	u	s	r	\0
199	16	7	o	l	d	f
35	12	4	n	e	x	t

След изтриване на името `oldfile` съдържанието на каталога ще е:

inode	rec_len	name_len	name			
21	12	1	.	\0	\0	\0
22	12	2	.	.	\0	\0
54	16	5	h	o	m	e
62	28	3	u	s	r	\0
0	16	7	o	l	d	f
35	12	4	n	e	x	t

И така, новото във физическото представяне на `ext2` и `ext3` в сравнение с файловата система в `UNIX` е:

- Използване на битови карти при управление на свободните ресурси - блокове и `i-node`;
- Разделяне на дисковото пространство на групи блокове.

И двете промени, както и съответните промени в стратегиите и алгоритмите, имат за цел да се постигне по-висока степен на локалност на файловете и системните им структури (да се намали разстоянието между `i-node` и блоковете на файл), а от там и по-добра производителност.

- За системните структури, съдържащи критична за файловата система информация се съхраняват няколко копия.
- При реализацията на символните връзки са въведени така наречените бързи символни връзки. Ако името, към което сочи символната връзка, е до 60 символа, то се съхранява в адресните 60 байта на `i-node`. По този начин се спестява един блок.

2.6. ФИЗИЧЕСКА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА В MSDOS

За файловата система на MSDOS дисковото пространство е последователност от сектори по 512 байта. Броят им зависи от типа на диска. Твърдите дискове могат да се разделят на дялове (partitions), като всеки дял е последователност от сектори върху диска и се описва от адреса на началния сектор, размера и др. В по-ранните версии на MSDOS броят на дяловете на един диск е ограничен до четири. Схемата на разделяне в MSDOS 5 се усъвършенства, при което не се ограничава броя на дяловете. Във всеки дял от диск или цял диск (ако не е разделен или е дискета) се изгражда независима файлова система, наричана том (volume). На Фиг. 12 е изобразено разпределението на дисковото пространство в една файлова система, изградена на един том.

boot сектор	FAT	FAT	Коренен каталог	данни

Фиг.12. Разпределение на дисковото пространство в том на MSDOS

Boot сектора съдържа програмата, която стартира зареждането на операционната система в паметта и параметри на тома, като размер на клъстер, размер на тома, размер и брой копия на FAT, размер на коренния каталог. Тази област присъства на всички толове, дори и да не са системни, но при опит да се стартира системата от несистемен диск се извежда съобщение за грешка.

Следващата област е FAT (File Allocation Table) или Таблица за разпределение на дисковото пространство. Тя представлява карта на файловете и съдържа цялата информация за паметта, разпределена за файловете, за свободното дисково пространство, за дефектните сектори и за формата на диска. От гледна точка на файловата система това са най-важните и критични данни на диска, затова се палят две копия на FAT, разположени едно след друго.

Следва областта, в която се съхранява коренния каталог на файловата система. Файловата система в MSDOS е йерархична, но за разлика от UNIX, тук всеки том се разглежда като независима дървовидна структура. По тази причина, може би, коренният каталог на всеки диск е разположен в отделна област, след FAT.

В областта данни се съхраняват всички файлове и каталозите, различни от коренния.

FAT - Таблица за разпределение на дисковото пространство

Памет за файлове се разпределя динамично и единицата за разпределение се нарича клъстер (cluster). Клъстерът е последователност от 1 или повече сектора (степен на двойката брой сектори) и всички клъстери на един том са с еднакъв размер. За различните толове в една система клъстерите може да са с различни размери.

FAT съдържа елементи с фиксирана дължина (12, 16 или 32 бита), като броят им зависи от размера на тома и от размера на клъстера. Елементи 0 и 1 съдържат код, идентифициращ формата на тома. Всеки от останалите елементи съответства позиционно на клъстер от областта за данни. За удобство номерацията на клъстерите започва от 2, т.е. първият клъстер в областта за данни е с номер 2. Съдържанието на елемент от FAT определя състоянието на съответния клъстер - свободен, разпределен за файл или повреден. Код 0 в елемент означава свободен клъстер. Код 2, 3, 4, ..., N (максимален номер на клъстер на тома) означава, че съответният клъстер е разпределен за файл, а числото в елемента е указател към следващ елемент на FAT (което е и адрес на следващ клъстер на файла). В този случай елементът е част от верига елементи на FAT, представяща клъстерите, разпределени за файл. Максималният код, който може да се запише в елемент, означава край на верига, т.е. съответният клъстер е последен във файл. На Фиг. 13 е показано примерно съдържание на FAT. Използвани са следните обозначения: EOF - код за последен клъстер (0xFFFF) и FREE - код за свободен клъстер (0).

FAT		
X	0	Клъстери, разпределени за файловете A, B и C:
X	1	
EOF	2	A: 6, 8, 4, 2
10	3	B: 5, 9
2	4	C: 3, 10
9	5	
8	6	
FREE	7	
4	8	
EOF	9	
EOF	10	
FREE	11	
	...	

Фиг. 13. Таблица FAT в MSDOS

Има три версии на файловата система - FAT12, FAT16 и FAT32 (би трябвало да се нарича FAT28, но степен на 2 звучи по-добре). Дължина на елемент от FAT първоначално е 12 бита. При FAT12 могат да се адресират до 2^{12} (4096) клъстера, но тогава се използват само флопи дискове с капацитет 360KB. С появата на твърдите дискове проблемът се решава като се увеличава размера на клъстер на 1KB, 2KB, 4KB, което ограничава размера на дял до 16MB и на диска до 64MB (при 4KB клъстер и 4 дяла на диск).

С навлизането на по-големи дискове, се увеличава размерът на елемент от FAT на 16 бита. При FAT16 могат да се адресират до 2^{16} (65536) клъстера. Освен това се използва различен размер на клъстера - 2KB, 4KB, 8KB, 16KB, 32KB в зависимост от размера на тома, където се изгражда файловата система. Това позволява работа с дял с максимален размер 2GB и диск до 8GB (при 32KB клъстер). Най-накрая се появява версията FAT32, която осигурява работа с дискове по-големи от 8GB и с по-нормален размер на клъстер. Могат да се адресират до 2^{28} клъстера, защото старшите 4 бита не се използват. Максималният размер на дял в тази версия е 2TB.

Каталози

Едно от различията при представяне на каталозите в MSDOS е, че коренният каталог е в отделна област и с фиксиран по време на форматирането размер (до 256 записа). Всички останали каталози са разположени в областта за данни, имат променлива дължина и памет за тях се разпределя динамично, както и при обикновените файлове. Но всички каталози имат еднаква структура. Съдържат записи с дължина по 32 байта, всеки от които описва файл или подкаталог. Структурата на запис от каталога е показана на Фиг. 14.

8	3	1	10	2	2	2	4
име на файл	разширение			време	дата	първи клъстер	размер

↑
флагове

Фиг.14. Структура на запис от каталог в MSDOS

В полетата име (8 байта) и разширение (3 байта) е записано собственото име на файла. Компонентата разширение на името не е задължителна.

В полето флагове (1 байт) се съхраняват различните атрибути-флагове, които определят характеристики на файла, като една част са свързани със защитата на данните, а друга с типа на файла (записа в каталога). Всеки флаг се съхранява в един бит и предназначението им е показано в Таблица 3.

Таблица 3. Значение на битовете в атрибута флагове

7	6	5	4	3	2	1	0	Предназначение
							1	само за четене
						1		скрит файл
					1			системен файл (от CP/M)
				1				етикет на тома
			1					каталог
		1						бит при архивиране

В полето време (2 байта) се съхранява времето на създаване или последно изменение на файла. Кодирано е като цяло число без знак, което се изчислява от астрономическото време по формулата:

$$\text{час} * 2048 + \text{минути} * 32 + \text{секунди} / 2$$

Секундите се кодират в младшите 5 бита, минутите в 6 бита и часът в старшите 5 бита.

Полето дата (2 байта) съдържа датата на създаване или последно изменение на файла и се изчислява от календарната дата по формулата:

$$(\text{година} - 1980) * 512 + \text{месец} * 32 + \text{ден}$$

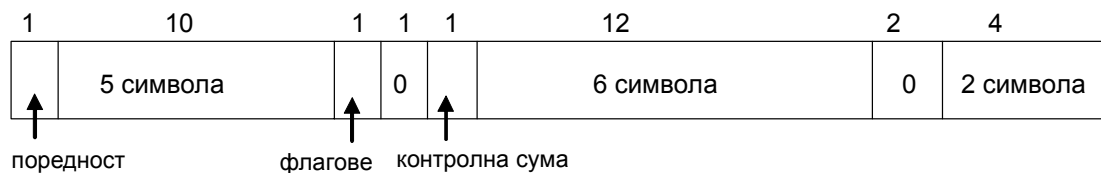
Денят е кодиран в младшите 5 бита, месеца в 4 бита и годината-1980 в старшите 7 бита (ще има проблем 2108г.).

В полето първи клъстер (2 байта) е записан номера на първия елемент от FAT, от който започва веригата, представляваща разпределените за файла клъстери. Ако за файла още не е разпределена памет, полето съдържа 0.

В полето размер (4 байта) е записан размера на файла в брой байта, въпреки че отделената дискова памет може да е повече, тъй като се разпределя в клъстери. Това ограничава размера на файл до 4GB.

Всички каталози без коренния съдържат двата стандартни записа - с име "." за самия каталог и с име ".." за родителския каталог. Коренният каталог пък съдържа един специален запис за етикета на тома, който е символен низ с дължина до 11 символа и се записва в първите две полета на записа. Това е другата разлика в представянето на коренния и останалите каталози.

Ранните версии на Windows (Windows 3.x, Windows95, Windows98) използват файловата система FAT на MSDOS. Но от Windows95 се въвеждат дълги имена на файлове в Unicode, които не следват правилото 8.3 на MSDOS. Това налага някои промени в каталога, които са реализирани по такъв начин, че да има обратна съвместимост със старите системи. Ако името е дълго или в Unicode, то за файла има няколко записа в каталога. Един главен запис съдържа съкратено име на файла във формат "xxxxxx~1.yyy", което автоматично се генерира от файловата система, и атрибутите му. Допълнителни записи, толкова колкото са необходими, съдържат дългото име и предшестват основния запис. Наредбата на допълнителните записи е кодирана в първото поле - поредност. Структурата на запис от каталога, съдържащ част от дългото име (до 13 символа, всеки кодиран в 2 байта) е представена на Фиг.15. Полето флагове съдържа код 0x0F, което е невъзможна комбинация от флагове. Полето контролна-сума се използва за да се избегнат проблеми при манипулиране на файла от MSDOS чрез краткото име. Достъп до файла се осигурява чрез всяко от двете имена.

Фиг.15. Структура на запис от каталог с част от дълго име

На Фиг.16 е показан пример за записите в каталог, съхраняващи информация за файл с дългото име "My Long document file name.doc". Необходими са три допълнителни записа за дългото име, които предшестват основния запис.

67	. d o c	Ф	0	C S		0	
2	e n t f	Ф	0	C S	i l e n a	0	m e
1	M y L o	Ф	0	C S	n g d o c	0	u m
M	YLONG~1DOC	Ф	N T	S	дати/време	първи	размер

Фиг.16. Пример за съхраняване на дълго име на файл

Друга промяна във файловата система, която не е свързана с дългите имена и големите дискове, е добавяне на допълнителни атрибути в резервираното място на основния запис за файл. Освен старите време и дата, които са за последно изменение, се добавят:

- време на създаване;
- дата на създаване;
- дата на последен достъп;
- разширение на полето за номер на първи клъстер с още два байта.

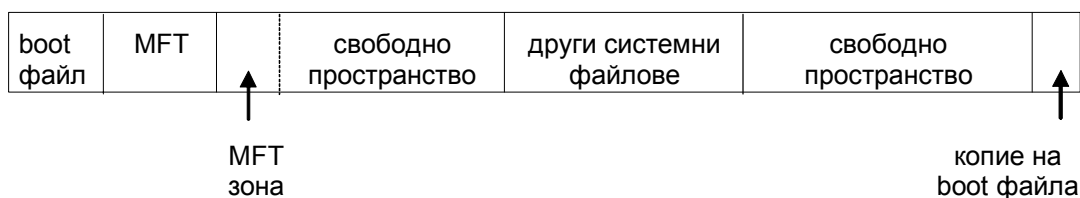
2.7. ФИЗИЧЕСКА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА NTFS

NTFS се реализира като напълно нова файлова система в Windows NT и се използва в следващите версии на Windows 2000 и по-нови. Схемата на разделяне на дялове и изграждане на томовете е усъвършенствана. Освен обикновените томове (simple volumes), се реализират се многодялови томове (multipartition volumes). Многодялов том означава, че една файлова система се изгражда върху няколко дяла.

Единицата за разпределяне и адресиране на дисковото пространство от NTFS е клъстер. Адресът на клъстер относно началото на тома се нарича LCN (Logical cluster number), а адресът в рамките на определен файл се нарича VCN (Virtual cluster number).

Една от ключовите новости в NTFS е принципа „всичко на диска е файл”: и данните и метаданните се съхраняват в тома като файлове, т.е. на всеки том има обикновени файлове, каталози и **системни файлове**. Това, че метаданните се съхраняват като файлове, позволява динамично разпределяне на дискова памет при нарастване на метаданните, без да са необходими фиксирани области върху диска за тях. Сърцето на файловата система и главният системен файл е MFT (Master File Table).

На Фиг.18 е изобразено разпределението на дисковото пространство в една новоформатирана файлова система.

Фиг.18. Разпределение на дисковото пространство в том на NTFS

Файлът MFT представлява индекс на всички файлове на тома. Съдържа записи по 1KB и всеки файл на тома е описан чрез един запис, включително и MFT. Освен MFT има и други файлове с метаданни, чиито имена започват със символа \$ и са описани в първите записи на MFT. Самите системни файлове са разположени към средата на тома. В началото на тома е boot файла. Скрито в края на тома е копие на boot файла. За да се намали фрагментирането на MFT файла, се поддържа буфер от свободно дисково пространство - MFT зона, докато останало дисково пространство не се запълни. Размерът на MFT зоната се намалява на половина винаги когато останалата част от тома се запълни.

MFT файл

Всеки файл на тома е описан в поне един запис на MFT файла. Индексът (номерът) на началния MFT запис за всеки файл се използва като идентификатор на файла във файловата система (File reference number). Първите 24 записа са резервирани за системните файлове, т.е. те имат предопределени индекси. Следва списък на част от тези файлове.

Име на файл	Индекс	Описание на съдържанието на файла
\$Mft	0	MFT файл
\$MftMirr	1	Копие на първите записи от MFT файла
\$LogFile	2	Журнал при поддържане на транзакции
\$Volume	3	Описание на тома
\$AttrDef	4	Дефиниции на атрибутите
\	5	Коренен каталог на тома
\$Bitmap	6	Битова карта на тома
\$Boot	7	Boot сектори на тома
\$BadClus	8	Списък на лошите клъстери на тома

Адресът на MFT файла (на началото му) се намира в Boot файла. Първият запис в MFT файла описва самия файл и следователно съдържа адресна информация, осигуряваща достъп до целия MFT файл, ако той е фрагментиран и заема няколко области на тома. Файлът \$MftMirr съдържа копие на първите няколко (16) записа от \$Mft. Целта на това дублиране е по-висока надеждност на файловата система. Файлът \$LogFile се използва за поддържане на транзакции

при манипулиране структурата на файловата система. Всяка последователност от дискови операции, които реализират една операция на файловата система, като създаване, преименуване, унищожаване на файл и др., представлява транзакция. NTFS създава записи за тези операции в \$LogFile. Тези записи се използват за възстановяване на коректността на файловата система след сриове. Действието на всички незавършили транзакции се отменя и файловата система се възстановява до състоянието си преди началото на тези транзакции. Файлът \$Volume съдържа информация за тома, като сериен номер и име на тома, версия на NTFS, дата на създаване и др. Файлът \$Bitmap представлява битова карта на клъстерите на тома. Причината и boot сектора да е файл, е може би за да се спази правилото всичко на диска е файл. Всички повредени сектори на тома са организирани във файл на лошите клъстери на тома \$BadClus.

Атрибути на файл

Всеки файл се съхранява като последователност от двойки „атрибут/значение”. Един от атрибутите са данните на файла (наричан unnamed data attribute). Други атрибути са име на файл, стандартна информация и други. Всеки атрибут се съхранява като отделен поток от байтове. Обикновен файл може да има и други атрибути данни, наричани named data attribute. Това променя представата ни за файл, като една последователност от байтове, т.е. файлът може да има няколко независими потока данни. Следва списък на част от типовете атрибути (общият им брой е около 14).

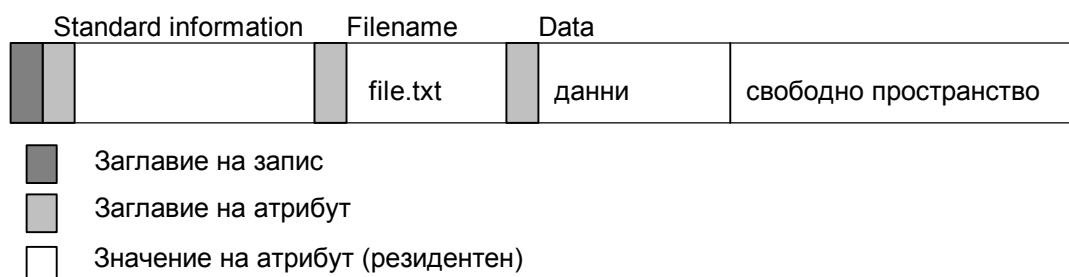
Име на тип атрибут	Описание на значението на атрибута
\$FILE_NAME	Името на файла. Един файл може да има няколко атрибута от този тип, при твърди връзки или ако се генерира кратко име в MSDOS стил.
\$STANDARD_INFORMATION	Атрибути на файл, като флагове, време и дата на създаване и последно изменение, брой твърди връзки.
\$DATA	Данните на обикновен файл. Всеки файл има един неименован атрибут данни и може да има допълнителни именувани атрибути данни.
\$INDEX_ROOT, \$INDEX_ALLOCATION, \$BITMAP \$ATTRIBUTE_LIST	Три атрибута използвани при реализацията на каталозите.
\$VOLUME_NAME,	Този атрибут се използва, когато за файл има повече от един запис в MFT. Съдържа списък от атрибутите на файла и индексите на записите, където се съхраняват.
\$VOLUME_INFORMATION	Тези атрибути се използват само във файла \$Volume. Те съхраняват информация за тома, като етикет, версия.

Всеки тип атрибут освен име на типа, има и числов код на типа. Този код се използва при наредба на атрибутите в MFT запис на файла. MFT записът съдържа числовия код на атрибута (който го идентифицира), значение на атрибута и евентуално име на атрибута (когато има няколко атрибута от един тип). Значението на всеки атрибут е поток от байтове. Един файл може да има няколко атрибута от един тип, например няколко \$FILE_NAME или \$DATA атрибута.

Атрибутите биват резидентни и нерезидентни. Резидентен е атрибут, който се съхранява изцяло в MFT записа. Някои атрибути са винаги резидентни, напр., \$FILE_NAME, \$STANDARD_INFORMATION, \$INDEX_ROOT. Ако значението на атрибут, като данните на голям файл, не може да се съхрани в MFT записа, то за него се разпределят клъстери извън MFT записа. Такива атрибути се наричат нерезидентни. Файловата система решава как да съхранява един атрибут. Нерезидентни могат да бъдат само атрибути, чиито значения могат да нарастват, например \$DATA.

MFT запис

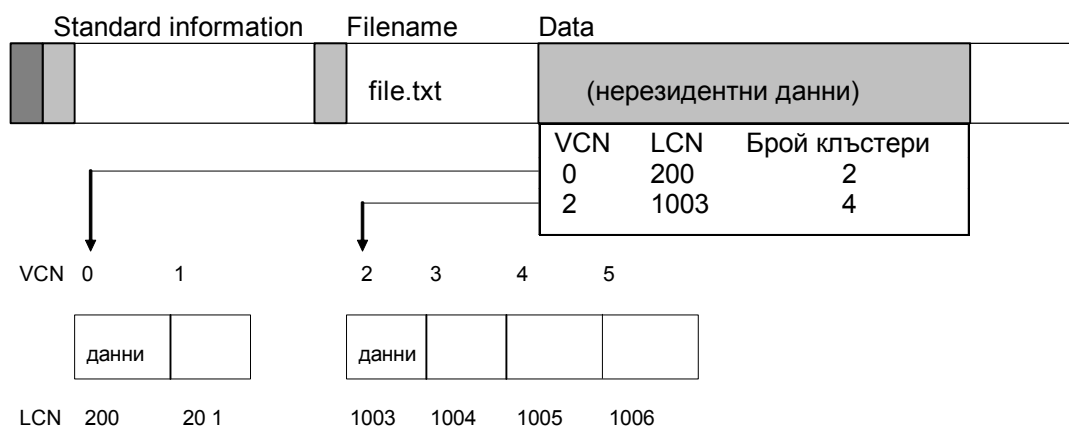
Всеки MFT запис съдържа заглавие на записа (record header) и атрибути на файла. Всеки атрибут се съхранява като заглавие на атрибута (attribute header) и данни (значение). Заглавието на атрибута съдържа код на типа, име, флагове на атрибута и информация за разположението на данните му. Един атрибут е резидентен ако данните му се помещават в един запис заедно със заглавията на всички атрибути. На Фиг. 19 е изобразена структурата на MFT запис за малък файл, т.е. всички атрибути на файла могат да се съхранят в MFT записа.

Фиг.19. MFT запис за файл само с резидентни атрибути

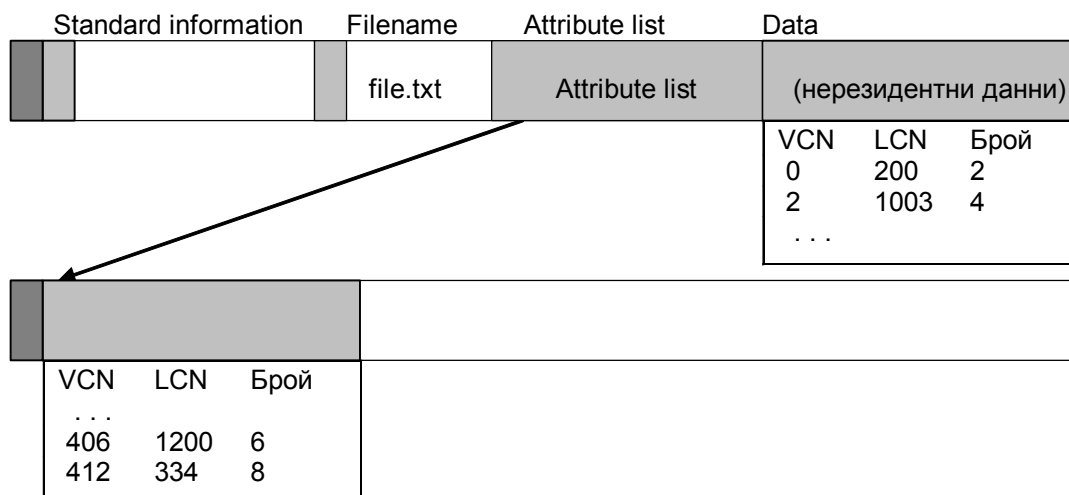
Ако един атрибут не е резидентен, заглавието му (което е винаги резидентно) съдържа информация за клъстерите, разпределени за данните му. Адресната информация се съхранява подобно на подхода в HPFS, т.е. представлява последователност от описания на екстенти (run/extent entry). Всеки екстент е непрекъсната последователност от клъстери, разпределени за данните на съответния атрибут и се описва от адрес на началния клъстер и дължина (VCN, LCN, брой клъстери). За разлика от HPFS, тук описанията на екстентите се съхраняват в последователна структура, а не в B+ дърво.

На Фиг. 20 е изобразена структурата на MFT запис за по-голям файл, т.е. данните на файла се съхранят в два екстента.

Фиг.20. MFT запис за файл с нерезидентен атрибут данни

Ако файл има много атрибути и не може да се опише в един MFT запис, то се разпределят допълнителни записи. В основния (първи) запис има атрибут \$ATTRIBUTE_LIST, съдържащ указатели към допълнителните записи. Адресната информация за един нерезидентен атрибут може да се съхранява в няколко записа, ако обема на данните е голям или разпределената памет е фрагментирана. На Фиг. 21 е изобразена структурата на MFT записи за голям файл, т.е. описанието на екстентите не се помещава в един запис и се използва допълнителен запис и атрибут \$ATTRIBUTE_LIST.

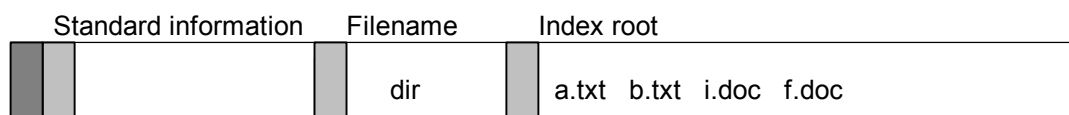

Фиг.21. MFT записи за голям файл

Каталози

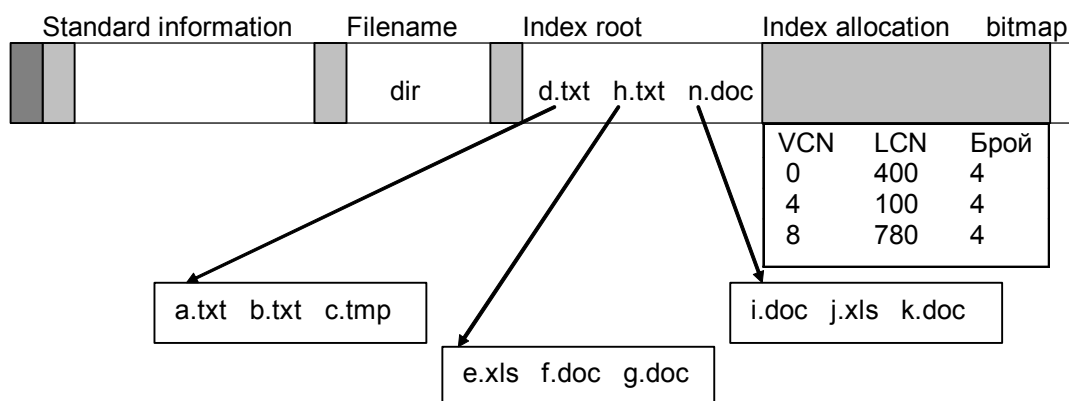
Каталогът съдържа записи с променлива дължина, всеки от които съответства на файл или подкаталог, в съответния каталог. Всеки запис съдържа името и индекса на основния MFT запис на файла, както и копие на стандартната информация на файла. Това дублиране на стандартната информация изисква две операции писане при изменение, но ускорява извеждането на справки за съдържанието на каталога.

Записите в каталога са сортирани по името на файла и се съхраняват, подобно на HPFS, в структура В дърво. Ако каталогът е малък, всички записи се съхраняват в атрибута \$INDEX_ROOT, който е резидентен, т.е. целият каталог се намира в MFT запис си. На Фиг. 22 е изобразена структурата на MFT запис за малък каталог.

Фиг.22. MFT запис за малък каталог

Когато каталогът стане голям, за него се разпределят екстенти с размер 4KB, наречени индексни буфери (index buffers). Атрибутът \$INDEX_ROOT и тези екстенти са организирани в В дърво. В този случай каталогът има и атрибут \$INDEX_ALLOCATION, който съхранява адресна информация за разположението на екстентите-индексни буфери. Атрибутът \$BITMAP е битова карта за използването на клъстерите в индексните буфери. Фиг. 23 илюстрира представянето на голям каталог (за простота всеки клъстер съдържа 1 запис).

Фиг.23. Представяне на голям каталог

3. СИСТЕМНИ ПРИМИТИВИ НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА

Системните примитиви реализират операциите, които файловата система предоставя на потребителите за:

- работа с отделни файлове;
- изграждане на структура на файловата система;
- защита на файловата система.

Ще разгледаме основните системни примитиви на файловата система по стандарта POSIX, който е реализиран в повечето UNIX системи - UNIX System V, 4.3BSD, SunOS, AIX, HP-UX и др, в LINUX и MINIX. Повечето съвременни операционни системи предоставят системни примитиви, изпълняващи същите функции, макар да има различия в имената, броя аргументи и при реализацията им.

3.1. СИСТЕМНИ ТАБЛИЦИ

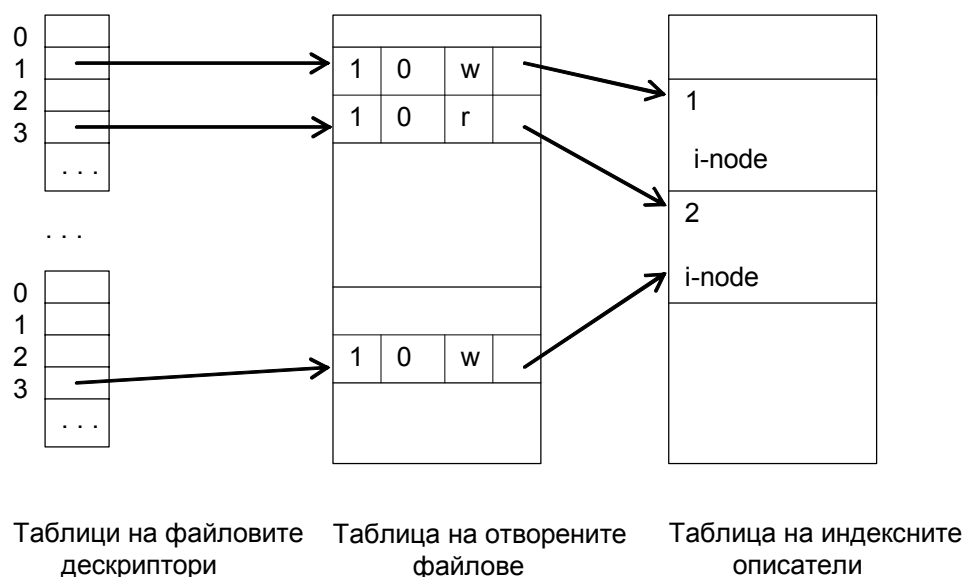
Преди да разгледаме системните примитиви ще въведем някои основни понятия и системни структури, използвани при работа на файловата подсистема, наричани системни таблици.

Файлов дескриптор (file descriptor) е неотрицателно цяло число, от 0 до 19 в по-ранните версии на UNIX или до 63, 255 и повече в по-новите версии на UNIX и LINUX (от 0 до OPEN_MAX-1), което се свързва с файл при отваряне и се използва за идентифициране на файла при последващата му обработка. Връзката между файловия дескриптор и файла се разрушава при затваряне на файла. Файловите дескриптори имат локално значение за всеки процес, което означава, че файлов дескриптор напр., 5 в два процеса най-вероятно е свързан с различни файлове. Прието е файловите дескриптори 0, 1 и 2 да се свързват със стандартно отворените файлове, които всеки процес получава, съответно стандартния вход, стандартния изход и стандартния изход за грешки. Стандартно тези три файлови дескриптора са свързани с един и същи специален файл, съответстващ на управляващия терминал на процеса. Но за ядрото на операционната система няма нищо специално в тези файлови дескриптори. Това е просто съглашение, което ако се приеме от всички потребителски програми, прави лесно пренасочването на стандартния им вход/изход/изход за грешки и свързването на програми в конвейер, с помощта на командния интерпретатор.

С всяко отваряне на файл се свързва и указател на **текуща позиция** във файла (file offset, file pointer), който определя позицията във файла, от която ще бъде четено или записвано и на практика стойността му е отместването от началото на файла, измерено в байтове. Този указател се зарежда, изменя или използва от повечето примитиви за манипулиране на файлове.

С всяко отваряне на файл се свързва и **режим на отваряне** на файла, който определя начина на достъп до файла чрез съответния файлов дескриптор докато е отворен от процеса, напр., само четене, само писане, четене и писане. При всеки следващ опит за достъп до файла се проверява дали той не противоречи на режима на отваряне, и ако е така, достъпът се отказва независимо от правата на процеса.

Реализацията на системните примитиви на файловата система използва следните основни **системни таблици** в пространството на ядрото - **Таблица на индексните описатели**, **Таблица на отворените файлове** и **Таблицы на файловите дескриптори** (Фиг.24). За всеки отворен файл в таблицата на индексните описатели се пази точно един запис, съдържащ копие на i-node на файла от диска и някои други полета, като номер на устройството и номер на i-node, състояние на i-node (заклучен, изменен), брояч (брой указатели, насочени към записа). В таблицата на отворените файлове се пази текущата позиция и режима на отваряне на файла. При всяко отваряне на файл се отделя един запис в тази таблица, който съдържа и указател към съответния запис от таблицата на индексните описатели и брояч (брой указатели, насочени към записа, 1 след отваряне). Всеки процес има собствена таблица на файловите дескриптори. Броят на елементите в нея определя максималния брой едновременно отворени файлове за процес (OPEN_MAX). Записите в тези таблици съдържат само указател към запис от таблицата на отворените файлове. Файловият дескриптор всъщност представлява индекс на използвания при отварянето запис от таблицата на файловите дескриптори.

Фиг. 24. Таблици на файловата система

При всяко отваряне на файл се създава верига в системните таблици от файловия дескриптор до индексния описател, с което се осигурява достъп на процеса до данните на файла независимо от останалите процеси.

3.2. СИСТЕМНИ ПРИМИТИВИ ЗА МАНИПУЛИРАНЕ НА ФАЙЛ

Основното проектно решение, което определя набора от операции над файл, е структурата на файла. За потребителя файлът представлява последователност от 0 или повече байта. Това е структурата на файла, реализирана от файловата система и съобразно тази структура са проектирани системните примитиви.

Създаване на обикновен файл

```
int creat(const char *filename, mode_t mode);
```

Примитивът `creat` създава нов файл с указаното име `filename` и код на защита `mode`. Ако такъв файл вече съществува, то старото му съдържание се унищожава при условие, че процесът има право за писане (`w`). Процесът трябва да има право за позициониране (`x`) за всички каталози на пътя в пълното име и право `w` за родителския каталог. Създаденият файл се отваря за писане и функцията на `creat` връща файлов дескриптор свързан с файла. При грешка връща `-1`.

Отваряне на файл

```
#include <fcntl.h>  
int open(const char *filename, int oflag [, mode_t mode]);
```

В по-ранните версии на UNIX примитивът `open` е предназначен само за отваряне на съществуващ файл, т.е. създава връзка между процеса и указания файл, която се идентифицира чрез файлов дескриптор върнат от `open` и включва режима на отваряне на файла и текуща позиция във файла. След `open` текущата позиция сочи началото на файла. В по-новите версии на UNIX и в LINUX функционалността на `open` е разширена. Чрез `open` може да се създаде файл, ако не съществува и след това да се отвори. Действието на системния примитив се конкретизира чрез параметъра `oflag`. Значенията на `oflag` се конструират чрез побитово ИЛИ (`|`) от следните символни константи:

- Определящи начина на достъп (само един от тези три флага)

`O_RDONLY` - (0) четене
`O_WRONLY` - (1) писане

`O_RDWR` - (2) четене и писане

- Определящи действия, извършвани при изпълнение на `open`

`O_CREAT` - създаване на нов файл, ако не съществува

`O_EXCL` - (заедно с `O_CREAT`) връща грешка, ако файлът съществува

`O_TRUNC` - изменяне дължината на файла на 0, ако съществува

- Определящи действия, извършвани при писане във файла

`O_APPEND` - добавяне в края на файла при всяка операция писане

`O_SYNC` - синхронно обновяване на данните на диска при всяко извикване на системния примитив `write`.

Следователно, системният примитив `creat` е излишен (но е запазен заради съвместимост с по-ранните версии и може би за удобство), тъй като е еквивалентен на:

```
open(filename, O_WRONLY|O_CREAT|O_TRUNC, mode)
```

Един файл може да бъде отворен едновременно от няколко процеса и дори няколко пъти от един процес. При всяко отваряне процесът, изпълняващ `open`, получава нов файлов дескриптор, с който са свързани независими текуща позиция и режим на отваряне.

Алгоритъм на `open`.

1. Преобразува пълното име на файла в номер на `i-node`.
2. Ако файлът не съществува, то ако е зададен флаг `O_CREAT`, създава файл с име *filename*, в противен случай завършва и връща -1.
3. Ако файлът съществува и са зададени флагове `O_CREAT` и `O_EXCL`, то завършва и връща -1.
4. Зарежда `i-node` на файла в Таблицата на индексните описатели, ако вече не е там.
5. Проверява правата на процеса за достъп към файла.
6. Разпределя свободен запис от Таблицата на отворените файлове и го инициализира (брояч - 1; текуща позиция - 0; режим на отваряне - от параметъра *oflag*; указател към записа от таблицата на индексните описатели).
7. Разпределя свободен запис от Таблицата на файловите дескриптори и го инициализира с указател към записа от Таблицата на отворените файлове. Запомня индекса на записа, който ще е файловият дескриптор.
8. Ако е зададен флаг `O_TRUNC`, то се освобождават всички блокове на файла.
9. Връща файловия дескриптор.

Пример. Да предположим, че процес А изпълни следния код:

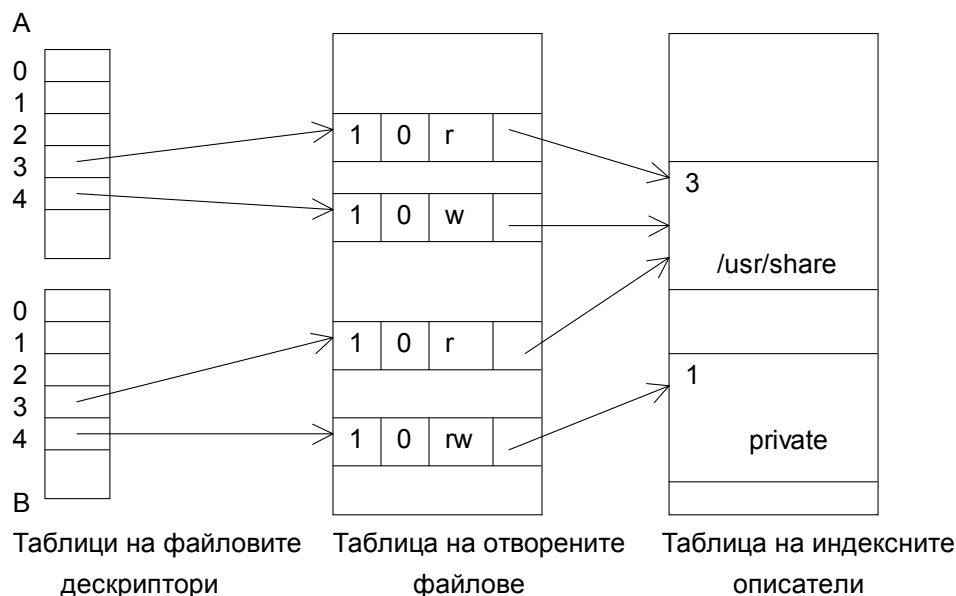
```
fd1 = open("/usr/share", O_RDONLY);  
fd2 = open("/usr/share", O_WRONLY);
```

а процес В изпълни системните примитиви:

```
fd1 = open("/usr/share", O_RDONLY);  
fd2 = open("private", O_RDWR);
```

Фиг. 25 показва връзките между съответните структури, докато двата процеса (и някои други) са отворили тези файлове.

Всеки `open` разпределя нов запис в съответната таблица на файловите дескриптори и нов запис в таблицата на отворените файлове. Защо тогава има отделна структура - Таблица на отворените файлове? От всичко казано до сега се вижда, че съответствието между записите в тези структури е едно към едно. Но това е за сега. Системните примитиви `dup` и `fork`, които ще разгледаме по-нататък, позволяват няколко записа от таблиците на файловите дескриптори да сочат към един запис от таблицата на отворените файлове.

Фиг. 25. Системните таблици след `open`

Затваряне на файл

`int close(int fd);`

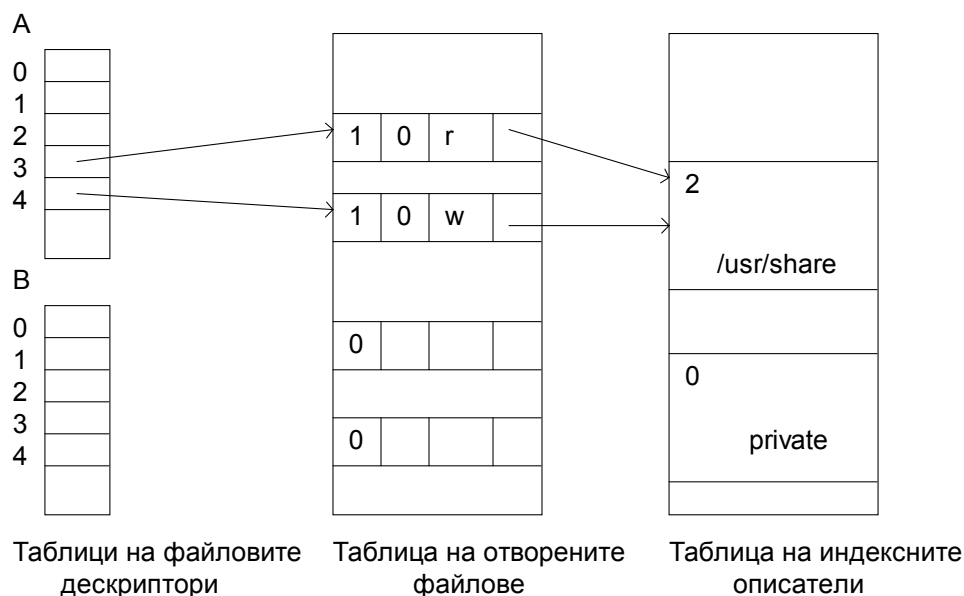
Примитивът `close` затваря отворен файл, т.е. прекратява връзката между процеса и файла, като освобождава файловия дескриптор, който след това може да бъде използван при последващи изпълнения на `creat` или `open`. Връща 0 при успех или -1 при грешка.

Алгоритъм на `close`.

1. Намалява с 1 полето брояч в съответния запис от Таблицата на отворените файлове.
2. Ако новото значение е по-голямо от 0, то освобождава записа от Таблицата на файловете дескриптори и завършва като връща 0.
3. Ако новото значение е 0, то освобождава записа от Таблицата на файловете дескриптори и записа от Таблицата на отворените файлове.
4. Намалява с 1 брояча в съответния запис от Таблицата на индексните описатели.
5. Ако новото значение е равно на 0 (никой друг не осъществява достъп до файла), то `i-node` се записва на диска (ако е бил изменен) и записа се счита за свободен.
6. Връща 0.

Пример. На Фиг.26 е показано съдържанието на съответните записи в системните таблици след като процес В е изпълнил `close` за двата си отворени файла:

```
close(fd1);
close(fd2);
```


Фиг. 26. Системните таблици след `close`

Четене и писане във файл

`ssize_t read(int fd, void *buffer, size_t nbytes);`

Примитивът `read` чете `nbytes` последователни байта от файла, идентифициран чрез файлов дескриптор `fd`, като започва четенето от текущата позиция. Прочетените байтове се записват в област на процеса, чийто адрес е зададен в `buffer`. Указателят на текуща позиция се увеличава с действителния брой прочетени байта, т.е. сочи байта след последния прочетен байт. Връща действителния брой прочетени байта, който може да е по-малък от `nbytes` ако до края на файла има по-малко байта, 0 ако текущата позиция е след края на файла или -1 при грешка.

`ssize_t write(int fd, void *buffer, size_t nbytes);`

Примитивът `write` има същите аргументи. `Nbytes` байта се предават от областта на процеса с адрес `buffer` към файла, идентифициран с файлов дескриптор `fd`. Аналогично на `read`, мястото на началото на писане във файла се определя от текущата позиция, като след завършване на обмена текущата позиция се увеличава с броя записани байта, т.е. се премества след последния записан байт. За разлика от `read`, `write` може да пише и в позиция след края на файла, при което се извършва увеличаване размера на файла. Ако е вдигнат флаг `O_APPEND` при `open`, то при всяко изпълнение на `write` текущата позиция първо се установява в края на файла и след това се пише. Ако е вдигнат флаг `O_SYNC` при `open`, то `write` връща управлението след физическото записване на данните и управляващата информация на диска. Връща действителния брой записани байта или -1 при грешка.

Алгоритмите на `read` и `write` са подобни. Докато не се прочете или запише искания брой байта, `i-node` на файла е заключен в таблицата на индексните описатели. Отключва се преди завършване на примитива. Това означава, че друг процес не може да осъществи достъп до файла докато не завърши изпълнението на определен `read` или `write`, т.е. всеки `read` или `write` може да се счита за неделима операция когато се разглежда проблема за състезания между процеси при достъп до общи файлове.

Различието в алгоритмите на `read` и `write` е в следното:

- При опит да се чете от текуща позиция след края на файла, `read` връща 0, а `write` увеличава размера на файла и записва данните, като ако се наложи разпределя нов блок.
- Ако `write` пише байтове, които заемат част от блок, то първо чете блока от диска, след което изменя съответната част в системния буфер.
- При `write` се използва подход наречен отложен запис (`delayed write`), т.е. данните се изменят в системния буфер, но при завършване на `write` физическото записване на диска

може да не е извършено. За да сме сигурни, че записът наистина е извършен трябва да се използва флаг `O_SYNC` при `open`. Друго решение е да се използва примитива `fsync`.

Изпълнявайки `read` или `write` в цикъл след `open` може последователно да се прочете или запише файл, т.е. системните примитиви, разгледани до тук осигуряват последователен достъп до файл.

Позициониране във файл

Примитивът `lseek` премества указателя на текуща позиция на произволна позиция във файла или след края му. Използването на `read` или `write` съвместно с `lseek` осигурява произволен достъп до файл.

`off_t lseek(int fd, off_t offset, int flag);`

Аргументът `offset` задава отместването, с което текущата позиция ще се промени, а `flag` определя началото, от което се отчита отместването: 0 - от началото на файла, 1 - от текущото значение на указателя, 2 - от края на файла, т.е. новото значение на текущата позиция във файла се изчислява в зависимост от значението на `flag` по следния начин:

```
0 (SEEK_SET)      fp = offset
1 (SEEK_CUR)      fp = fp + offset
2 (SEEK_END)      fp = file_size + offset
```

Значението в `offset` може да е положително или отрицателно число.

При изпълнението на примитива `lseek` не се изисква достъп до диска. Изменя се единствено полето за текуща позиция в съответния запис от Таблицата на отворените файлове. Ако новото значение е след края на файла, то размерът на файла не се увеличава. Това ще стане по-късно, при изпълнение на последващия `write`. Ако за ново значение се получи отрицателно число, то това се счита за грешка и текущата позиция не се изменя. При успех `lseek` връща новото значение на текущата позиция, а при грешка -1.

Тъй като при успех `lseek` връща новото значение на текущата позиция, то можем да използваме `lseek` за да определим текущата позиция без да я изменяме:

```
off_t curpos;
curpos = lseek(fd, 0, SEEK_CUR);
```

Този начин на извикване можем да използваме и за проверка дали файлът позволява позициониране. Някои типове файлове, като програмните канали, специалния файл за терминал, не позволяват позициониране чрез `lseek` и тогава примитивът връща -1.

Ако новото значение на текущата позиция след изпълнение на `lseek` е на разстояние след края на файла, то последващия `write` ще започне писането от текущата позиция и ще увеличи размера на файла. Така може да се създаде „файл с дупка“. При четене всички байтове от дупката са нулеви (`\0`). Впоследствие там може да се запише нещо различно.

Пример. Програмата създава „файл с дупка“.

```
#include <stdio.h>
#include <fcntl.h>
char buf1[] = "ABCDEF";
char buf2[] = "abcdef";

main(void)
{
    int fd;

    if ((fd = creat("file.hole", 0640)) < 0){
        fprintf(stderr, "can't create\n");
        exit(1); }
    if (write(fd, buf1, 6) != 6){
        fprintf(stderr, "write buf1 error\n");
        exit(1); }
    if (lseek(fd, 10, SEEK_CUR) == -1){
```

```

        fprintf(stderr, "lseek error\n");
        exit(1); }
if (write(fd, buf2, 6) != 6){
    fprintf(stderr, "write buf2 error");
    exit(1); }
exit(0);
}

```

Като изпълним програмата и след това проверим резултата с командите `ls` и `od`, ще получим следните резултати:

```

$ ls -l file.hole
-rw-r----- 1 moni      moni      22 Apr 12 05:58 file.hole
$ od -c file.hole
00000000  A  B  C  D  E  F  \0  \0  \0  \0  \0  \0  \0  \0  \0
00000020  a  b  c  d  e  f
00000026

```

Използваме командата `od` с аргумент `-c`, за да видим съдържанието на файла по символи. От изхода се вижда, че десетте незаписани байта в средата се четат като `\0`.

Информация за файл

Част от съхраняваната за файла информация в индексния му описател може да се получи чрез примитивите `stat`, `lstat` и `fstat`.

```
#include <sys/stat.h>
```

```
int stat(const char *filename, struct stat *sbuf);
```

```
int fstat(int fd, struct stat *sbuf);
```

```
int lstat(const char *filename, struct stat *sbuf);
```

Разликата между `stat` и `fstat` се състои в начина на указване на файла - в `stat` чрез `filename` се задава име на файла, а в `fstat` чрез `fd` се задава файловия дескриптор на отворения файл. Примитивът `fstat` е полезен при работа с наследени отворени файлове, чиито имена може да са неизвестни на процеса. Разлика между `stat` и `lstat` има когато `filename` е име на символна връзка. Примитивът `lstat` връща информация за символната връзка, а `stat` - за файла, към който сочи символната връзка (следва символната връзка). Процесът трябва да има право `x` за всички каталози на пътя в пълното име на файла, но не се изискват никакви права за самия файл. Вторият аргумент `sbuf` е указател на структура `stat`, в която примитивът записва информацията за файла.

```

struct stat {
    dev_t st_dev;           /* device where inode belongs */
    ino_t st_ino;           /* inode number */
    mode_t st_mode;         /* mode word */
    nlink_t st_nlink;       /* number of hard links */
    uid_t st_uid;           /* user ID of owner */
    gid_t st_gid;           /* group ID of owner */
    dev_t st_rdev;          /* for special files */
    off_t st_size;          /* file size */
    blksize_t st_blksize;   /* blocksize for filesystem I/O */
    blkcnt_t st_blocks;     /* number of blocks allocated */
    time_t st_atime;        /* time of last access */
    time_t st_mtime;        /* time of last modification */
    time_t st_ctime;        /* time of last change */
};

```

Пример. Програмата `copy` създава ново копие на съществуващ файл.

```

#include <stdio.h>
#include <fcntl.h>
#include <sys/stat.h>

```

```

#define BUFS 1024

main(int argc, char *argv[])
{
    int fdr, fdw, n;
    struct stat sbuf;
    char buff[BUFS];

    if (argc != 3) {
        fprintf(stderr, "usage: copy from_file to_file\n");
        exit(1); }
    if ( stat(argv[1], &sbuf) == -1) {
        fprintf(stderr, "copy: %s: No such file\n", argv[1]);
        exit(1); }
    if ( ! S_ISREG(sbuf.st_mode) ) {
        fprintf(stderr, "copy: %s: Not a regular file\n", argv[1]);
        exit(1); }
    if (( fdr = open(argv[1], O_RDONLY)) == -1) {
        fprintf(stderr, "copy: %s: can't open\n", argv[1]);
        exit(1); }
    if (( fdw = creat(argv[2], 0644)) == -1) {
        fprintf(stderr, "copy: %s: can't create\n", argv[2]);
        exit(1); }

    while (( n = read(fdr, buff, BUFS)) > 0)
        write(fdw, buff, n);
    exit(0);
}

```

Програмата трябва да се извиква с два аргумента - името на копирувания файл се задава като първи аргумент, а името на създаваното копие, като втори. Например, ако се извика чрез командния ред:

\$ copy fileA xyz

ще създаде копие на файл fileA под име xyz. Ако преди изпълнението на copy съществува файл с име xyz, той ще бъде презаписан. Ако не съществува файл fileA или съществува, но не е обикновен файл, ще бъде изведено съобщение за грешка.

Пример. Програмата `typref` извежда на стандартния изход съдържанието на файлове.

```

#include <stdio.h>
#include <sys/stat.h>
#include <fcntl.h>

main(int argc, char *argv[])
{
    struct stat sbuf;
    int fdr, i;
    char buf;

    if (argc < 2) {
        fprintf(stderr, "usage: typref file ...\n");
        exit(1); }

    for ( i=1; i<argc; i++ ) {
        if ( stat(argv[i], &sbuf) == -1) {
            fprintf(stderr, "typref: %s: No such file\n", argv[i]);
            continue; }
        if ( ! S_ISREG(sbuf.st_mode) ) {
            fprintf(stderr, "typref: %s: is not a regular file\n", argv[i]);
            continue; }

        if (( fdr = open(argv[i], O_RDONLY)) == -1) {
            fprintf(stderr, "typref: %s: can't open\n", argv[i]);
            continue; }
    }
}

```

```

        while ( read(fdr, &buf, 1) )
            write(1, &buf, 1);
        close(fdr);
    }
    exit(0);
}

```

Програмата се извиква с произволен брой (поне един) аргументи - имена на файлове. Например, ако се извика чрез командния ред:

\$ typef fileA xyz abc

ще изведе на стандартния изход последователно съдържанието на файловете fileA , xyz и abc. Ако не съществува някой от файловете или съществува, но не е обикновен файл, ще бъде изведено съобщение за грешка.

Копиране на файлов дескриптор

Последният системен примитив от този раздел `dup` извършва странно на пръв поглед манипулиране на файлови дескриптори.

int dup(int fd);

int dup2(int fd, int newfd);

Аргументът `fd` е файлов дескриптор на отворен файл (върнат от `creat`, `open`, `dup`). Примитивът `dup` разпределя първия свободен в момента файлов дескриптор и там копира `fd`. Увеличава с 1 полето брояч в съответния запис от Таблицата на отворените файлове. Примитивът `dup2` копира `fd` на мястото на `newfd`, като затваря `newfd` преди това ако е необходимо. И двата примитива връщат новия файлов дескриптор при успех или -1 при грешка. Следователно двата файлови дескриптора имат следното общо:

- един и същи отворен файл;
- общ указател на текуща позиция;
- еднакъв режим на отваряне на файла.

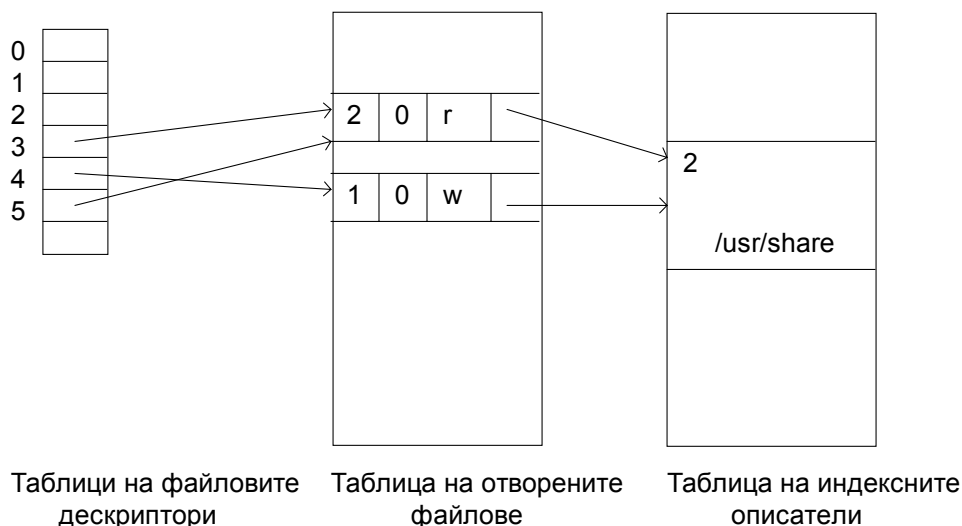
Пример. Да предположим, че процес е изпълнил системните примитиви:

```

fd1 = open("/usr/share", O_RDONLY);
fd2 = open("/usr/share", O_WRONLY);
fd3 = dup(fd1);
read(fd1, buf1, sizeof(buf1));
read(fd3, buf2, sizeof(buf2));

```

На Фиг.27 е показано съдържанието на съответните записи в системните таблици. От там се вижда, че двата буфера `buf1` и `buf2` няма да съдържат еднакви, а последователни данни на файла. След `close(fd1)`, четенето от файла може да продължи нормално чрез `fd3`.

Фиг 27. Системните таблици след dup

Примитивът `dup` се използва при пренасочване на стандартен вход, изход или изход за грешки и при организиране на конвейер от програми.

Пример. Програмният фрагмент показва как може да се пренасочи на стандартният вход от файл:

```
if ( (fd = open(infile, O_RDONLY)) == -1 ) {
    fprintf(stderr, "can't open file %s\n", infile);
    exit(1); }
close(0);
dup(fd);
close(fd);
```

3.3. СИСТЕМНИ ПРИМИТИВИ ЗА МАНИПУЛИРАНЕ НА СТРУКТУРАТА НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА

Тази група включва системни примитиви, чрез които се изгражда и манипулира системата от каталози, създават се и се унищожават връзки към файл и се изгражда единната йерархична структура на файловата система.

Създаване и унищожаване на каталог

`int mkdir(const char *dirname, mode_t mode);`

Примитивът `mkdir` създава нов празен каталог с име *dirname* и код на защита *mode*. Празен каталог означава, че той съдържа само двата стандартни записа с име ".", съответстващо на самия каталог и с име "..", съответстващо на родителския му каталог. Процесът трябва да има права *x* за всички каталози на пътя в пълното име и право *w* за родителския каталог. Грешка ще е и ако вече съществува файл с име *dirname*. При успех връща 0, а при грешка -1.

`int rmdir(const char *dirname);`

Примитивът `rmdir` унищожава каталог с име *dirname*, който трябва да е празен, т.е. да съдържа само двата стандартни записа - "." и "..". Процесът трябва да има права *x* за всички каталози на пътя в пълното име и право *w* за родителския каталог. При успех връща 0, а при грешка -1.

`int mknod(const char *filename, mode_t mode, dev_t dev);`

Примитивът `mknod` първоначално е бил предназначен за създаване на произволен тип файл - обикновен, каталог, специален файл и др. Аргументът *mode* съдържа типа на създавания файл и кода на защита. Аргументът *dev* се използва при създаване на специален файл, в другите случаи трябва да е 0. В по-новите версии на UNIX и LINUX този примитив се използва

само за създаване на специални файлове, обикновени файлове и FIFO файлове, а за каталози е добавен `mkdir`. Процесът, в който се изпълнява `mknod`, трябва да принадлежи на привилегирования потребител (`root`) ако типът на създавания файл е различен от FIFO файл. При успех връща 0, а при грешка -1.

Създаване и унищожаване на връзка към файл

Предназначението на твърдите и символните връзки е да позволи достъп към един файл чрез различни имена, евентуално разположени в различни каталози на файловата система.

`int link(const char *oldname, const char *newname);`

Примитивът `link` създава нова **твърда връзка** (*hard link*) за съществуващ файл, като добавя нов запис за файла в каталог. Аргументът `oldname` задава име на съществуващ файл, а `newname` - новото име на файла. Това, което всъщност извършва `link` е да включи нов запис в родителския каталог на `newname` с новото име и номер на i-node от записа за `oldname`. Освен това в индексния описател на файла се увеличава с 1 броя на твърдите връзки за файла. В по-ранните версии на UNIX `link` е бил разрешен и за каталози, което е било необходимо при създаване на каталози с примитива `mknod`. В по-новите версии тази необходимост не съществува, тъй като има примитив `mkdir` и затова `link` не е разрешен за каталози. Процесът трябва да има права `x` за всички каталози в пълното име `newname` и `oldname`, и право `w` за родителския каталог на `newname`. Грешка ще е и ако вече съществува файл `newname`. При успех връща 0, а при грешка -1. При успешно завършване двете имена на файла са напълно равноправни и на практика не може да се отличи старото от новото име.

`int symlink(const char *toname, const char *fromname);`

Примитивът `symlink` създава **символна връзка** (*symbolic link* или *soft link*) към файл. Това означава, че създава нов файл от тип символна връзка с име `fromname`, който сочи към файл `toname`, т.е. съдържанието на новия файл е низа `toname`. Процесът трябва да има права `x` за всички каталози в пълното име `fromname`, и право `w` за родителския каталог на `fromname`. Не е грешка, ако файл `fromname` не съществува. При успех връща 0, а при грешка -1.

Както и твърдата връзка, символната връзка позволява един файл да има няколко имена. При твърдата връзка се гарантира съществуването на файла и след като оригиналното име е унищожено, докато при символната връзка това не е така. Всъщност дори не се проверява съществуването на файл `toname` при създаване на символната връзка. Символната връзка се интерпретира при опит за достъп до файла чрез нея. Друга разлика между двата типа връзки е, че символна връзка може да се създава през границите на файловата система и към файлове от различен тип - обикновен файл, специален файл и към каталог.

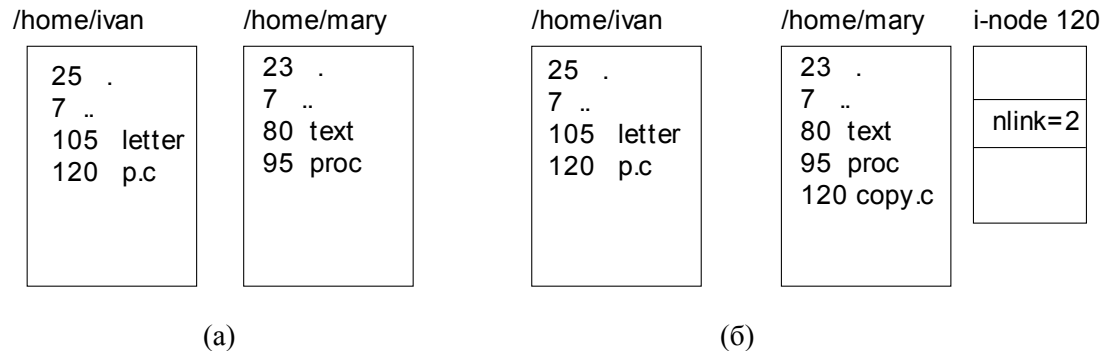
`int unlink(const char *filename);`

Указаното име на файл `filename` се изключва от файловата система, т.е. записът за `filename` се изключва от каталога. Освен това в индексния описател на файла се намалява с 1 броя на твърдите връзки за файла. Ако броят стане 0, т.е. това е било последното име за файла, то той се унищожава (освобождават се блоковете с данни, индексния описател и косвените блокове), но след като последният процес, в който файлът е бил отворен, го затвори. Процесът трябва да има права `x` за всички каталози в пълното име `filename` и право `w` за родителския каталог. В по-ранните версии на UNIX `unlink` е бил разрешен и за каталог, в по-новите не е, тъй като там има `rmdir`, но е разрешен за символна връзка, специален файл и FIFO файл. При успех връща 0, а при грешка -1.

За да се разбере по-добре действието на примитивите `link` и `symlink` ще разгледаме следния пример. Нека има два каталога със съдържание показано на Фиг. 28(a). След изпълнение на примитива:

```
link("/home/ivan/p.c", "/home/mary/copy.c");
```

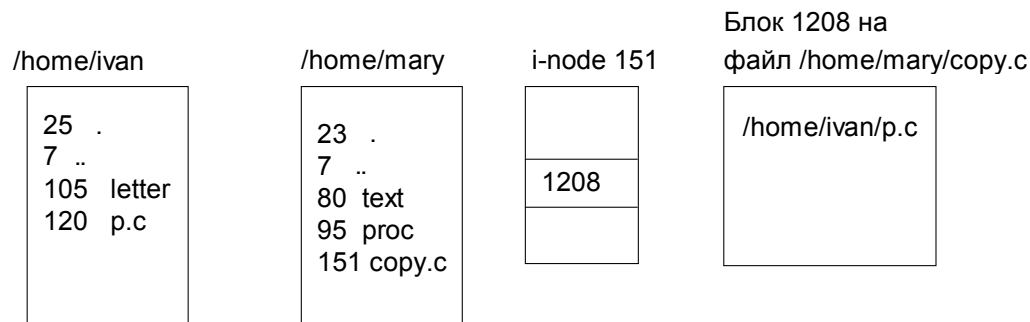
съдържанието на каталога `/home/mary` и i-node на файла `p.c` се изменя както е показано на Фиг.28(б). Имената `/home/mary/copy.c` и `/home/ivan/p.c` сочат към един и същ индексен описател с номер 120, т.е. отнасят се до един и същи файл.

Фиг. 28. Съдържание на каталозите и i-node - (а) преди и (б) след link

Нека съдържанието на каталозите е същото, както на Фиг. 28(а). На Фиг.29. е показано представянето на новия файл `copy.c` след изпълнение на примитива:

```
symlink("/home/ivan/p.c", "/home/mary/copy.c");
```


Фиг. 29. Съдържание на каталозите и i-node след symlink

Пример. Програмният фрагмент показва как може да се организира работата с временни (работни) файлове, т.е. файлове, които трябва винаги да се унищожават при завършване на процеса, дори и при аварийното му завършване.

```
main()
{
    . . . .
    fd = open(temporary, O_RDWR|O_CREAT|O_TRUNC, mode);
    unlink(temporary);
    . . . .
    /* четене-запис във временния файл чрез файловия дескриптор fd */
    close(fd); /* унищожаване на временния файл */
}
```

Пример. Програмата `del` унищожава файлове, които не са каталози и чиито имена се задават като аргументи.

```
#include <sys/stat.h>
#include <stdio.h>

main(int argc, char *argv[])
{
    int i;
    struct stat sbuf;

    if (argc < 2) {
        fprintf(stderr, "usage: del file ...\n");
```

```

    exit(1); }

for ( i = 1; i < argc; i++) {
    if ( stat(argv[i], &sbuf) == -1 ) {
        fprintf(stderr, "del: %s: No such file\n", argv[i]);
        continue; }

    if ( S_ISDIR(sbuf.st_mode) ) {
        fprintf(stderr, "del: %s: is a directory\n", argv[i]);
        continue; }

    if ( unlink(argv[i]) == -1)
        fprintf(stderr, "del: %s: can't delete\n", argv[i]);
    }
    exit(0);
}

```

Смяна на текущ каталог

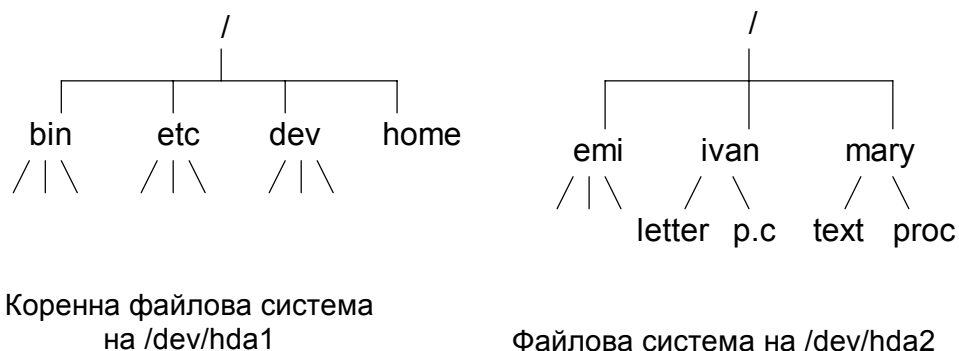
Позиционирането във файловата система, т.е. установяването на текущ каталог на процеса се извършва чрез примитива `chdir`.

int chdir(const char *dirname);

Указаният чрез аргумента каталог *dirname* става новия текущ каталог на процеса. Текущият каталог представлява активен файл, т.е. при изпълнение на `chdir` индексният описател на новия каталог се зарежда в Таблицата на индексните описатели, а i-node на стария текущ каталог се освобождава. Процесът трябва да има права `x` за всички каталози в пълното име *dirname*. При успех връща 0, а при грешка -1 и текущия каталог не се променя. Текущият каталог, както и отворените файлове, се наследява при пораждаване на процеси.

Монтиране и демонтиране на файлова система

Системните примитиви `mount` и `umount` позволяват за потребителя винаги да се изгражда единна йерархична файлова система, независимо от броя на носителите (твърди дискове или техни дялове). На всеки носител е изградена йерархична файлова система чрез командата `mkfs`, една от които съдържа програмата за начално зареждане и ядрото на операционната система, и се нарича коренна файлова система. Чрез `mount` некоренна файловата система на определен носител може да бъде присъединена (монтирана) към коренната файлова система. Например, нека конфигурацията включва два диска и върху носителите са изградени следните файлови системи (Фиг.30):

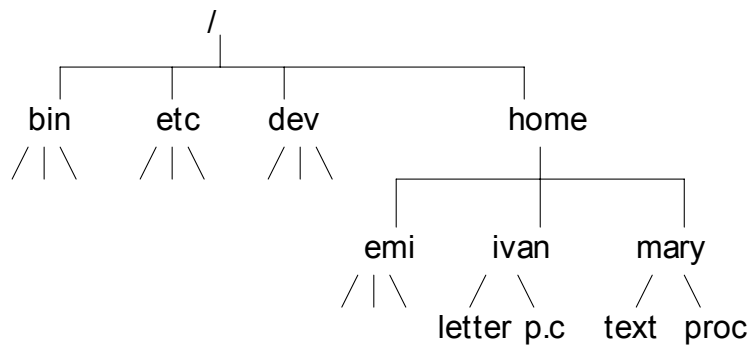

Фиг. 30. Две файлови системи преди монтирането

След изпълнение на системния примитив

```
mount("/dev/hda2", "/home", . . . );
```

за потребителя файловата система ще има следната структура (Фиг.31):

Фиг. 31. Файловата система след монтирането на /dev/hda2

Следователно, файловете, разположени на устройството /dev/hda2, ще са достъпни за потребителя чрез пълно име, напр., "/home/ivan/letter".

Разрушаване на връзката между коренната и коя да е друга монтирана файлова система се извършва чрез системния примитив `umount`. Точният синтаксис на двата примитива е системно зависим и в LINUX например е следния:

```
int mount(const char *special, const char *dirname,
const char *fstype, unsigned long flags, const void *data);
int umount(const char * dirname);
```

Процесът, в който се изпълнява `mount` или `umount` трябва да принадлежи на привилегирован потребител (`root`). Параметърът *special* е име на специалния файл на монтирана файлова система. При изпълнение на `mount` каталогът *dirname*, в който се монтира трябва да съществува, в него вече да не е монтирана файлова система и да не е активен в момента на монтиране (напр., да не е нечий текущ каталог). Аналогично, изпълнението на `umount` завършва с грешка и не се демонтира файловата система, ако в момента там има активен файл (отворен обикновен файл или текущ каталог). Останалите аргументи са специфични за LINUX. При успех и двата примитива връщат 0, а при грешка -1.

3.4. СИСТЕМНИ ПРИМИТИВИ ЗА ЗАЩИТА НА ФАЙЛОВАТА СИСТЕМА

В многопотребителските системи не всички данни е разумно да са достъпни за всеки потребител. Администраторът трябва да определи на **кого (субект)** към **кои данни (обекти)** **какъв тип достъп** е позволен, а операционната система трябва да следи за спазването на тези правила. Обикновено защитата, реализирана от операционната система, е на ниво файл, т.е. обекти са файловете (от всякакъв тип). Типовете достъп могат да са четене, запис и изпълнение. Субекти са отделните потребители, регистрирани в системата.

Най-естествената структура за съхраняване на разрешените права на достъп за всички субекти към всички обекти е **матрица на достъпа** (Фиг. 32). Тя представлява двумерна матрица, в която всеки ред съответства на потребител, а всеки стълб на файл. В елемента на матрицата с индекси i и j , са записани правата на i -тия потребител към j -тия файл.

Ф П	f1	f2	f3	...	fj	fn
p ₁						
p ₂						
...						
p _i					rwx	
p _m						

Фиг. 32. Матрица на достъпа

Недостатък на този подход е, че матрицата на достъпа ще е много голяма и разрежена. Тези проблеми може да се разрешат като:

- Правата на достъп се свържат с обекта, т.е. станат част от атрибутите на файла.
- Субектите се класифицират и права на достъп към определен обект се определят не за всеки субект поотделно, а за класовете субекти.

Такъв подход е избран при реализацията на защитата на файловете в UNIX, MINIX и LINUX системите. Потребителите, регистрирани в определена система, са групирани в определени от администратора потребителски групи. Всеки потребител в определен момент принадлежи на една група. Когато се създава файл (от произволен тип) с него се свързва потребител - собственик на файла и група. Това са потребителят, на когото принадлежи процеса, създаващ файла и групата му в момента. Спрямо определен файл всички потребители се класифицират в следните класове:

- администратор или привилегирован потребител (`root`);
- собственик - потребител, който е собственик на файла;
- група - потребители, които не са собственик на файла, но принадлежат на групата на собственика (групата, свързана с файла);
- други - потребители, които не са в първите три класа.

Администраторът има неограничен достъп до цялата файлова система. За всеки от останалите три класа потребители се определят типовете разрешен достъп до файла и това представляват **правата на достъп** до файла или както още се нарича **код на защита** на файла и той се съхранява в индексния описател на файла като 12 битов низ.

Кодът на защита на файл се задава при създаване на файла като аргумент в системния примитив `creat`, `open`, `mkdir` или `mknod`. Правата на достъп на процес се проверяват при отваряне на файл, създаване на нов файл или унищожаване на файл, т.е. при всеки системен примитив, в който се задава име на файл. За да се разреши изпълнението на съответната операция над файла значение имат:

- категорията, към която принадлежи потребителя, собственик на процеса;
- само правата на достъп, установени за съответната категория.

И така проверката, която изпълнява ядрото следва следните четири стъпки.

1. Ако процесът е с правата на `root`, достъпът се разрешава.

2. Ако процесът е с правата на собственика на файла, то:
  - ако в кода на защита на файла бита за съответния тип достъп за собственика е вдигнат, достъпът се разрешава
  - иначе достъпът не се разрешава.
3. Ако процесът е с правата на групата на файла, то:
  - ако в кода на защита на файла бита за съответния тип достъп за групата е вдигнат, достъпът се разрешава
  - иначе достъпът не се разрешава.
4. Ако в кода на защита на файла бита за съответния тип достъп за другите е вдигнат, достъпът се разрешава, иначе не се разрешава.

Ще разгледаме системните примитиви, чрез които се изменя кода на защита или собствеността на файла след създаването му.

int chmod(const char *filename, mode_t mode);

int fchmod(int fd, mode_t mode);

Примитивът `chmod` изменя кода на защита на файла `filename` според указаното в аргумента `mode`. Битовете в `mode` се интерпретират по следния начин:

```

04000  при изпълнение се изменя uid на процеса (set UID бит)
02000  при изпълнение се изменя gid на процеса (set GID бит)
01000  Sticky bit
00400  четене за собственика (r)
00200  писане за собственика (w)
00100  изпълнение за собственика (x)
00040  четене за групата
00020  писане за групата
00010  изпълнение за групата
00004  четене за другите
00002  писане за другите
00001  изпълнение за другите

```

Какво означават трите типа достъп за различните типове файлове.

За обикновен файл правата означават следното:

- Право `r` означава правото да отворим файла за четене, т.е. с флаг `O_RDONLY` или `O_RDWR` в `open`.
- За да отворим файл в режим `O_WRONLY` и `O_RDWR` трябва да имаме право `w` (за режима `O_RDWR` е необходимо да имаме `r` и `w`).
- Право `x` е необходимо за да извикаме файл за изпълнение с `exec`.

За каталог правата означават следното:

- Право `r` означава правото да четем съдържанието на каталога, напр., `ls -l dir`.
- Право `w` означава правото да създаваме или унищожаваме на файлове в каталога.
- Право `x` означава търсене на файлове в каталога и позициониране в каталога, напр., `cat dir/text` или `cd dir`.

Правата `r` и `x` при каталози действат независимо, `x` не изисква `r` и обратно, следователно при комбинирането им могат да се получат интересни резултати. Например, каталог с право `x` и без `r` за дадена категория потребители е така наречения "тъмен каталог". Потребителите имат право да четат файловете в каталога, само ако им знаят имената. Този метод се използва в FTP сървери, когато някои раздели от архива трябва да са достъпни само за посветени потребители.

Например, за да изпълним:

```
open("/home/ivan/file1", O_RDWR);
```

трябва да имаме `x` за `/`, `x` за `/home`, `x` за `/home/ivan`, `r` и `w` за `file1`. За да създадем нов каталог `dir1` с примитива:

```
mkdir("/home/ivan/dir1", 0755);
```

трябва да имаме `x` за `/`, `x` за `/home`, `x` и `w` за `ivan`.

Чрез Sticky bit (показва се като `t` при `ls -l`) за каталог може да се осигури допълнителна защита на файловете в каталога. Ако този бит не е вдигнат за каталог, е достатъчно потребител да има право `w` за каталога, за да може да унищожи всеки файл в него. Но ако битът е вдигнат за каталог процес може да унищожи файл ако има право `w` за каталога и е едно от трите:

- собственик на файла
- собственик на каталога
- принадлежи на привилегирвания потребител (`root`)

Пример за каталог с вдигнат Sticky bit е `/tmp`, в който всички могат да създават файлове, но всеки може да изтрива само собствените си файлове.

Процесът, който изпълнява `chmod` трябва да принадлежи на собственика на файла или на привилегирвания потребител (`root`) и трябва да има права `x` за всички каталози в пълното име *filename*. При успех връща 0, а при грешка -1 и кода на защита не се променя.

Примитивът `fchmod` има същото действие, но файлът се идентифицира чрез файлов дескриптор *fd*.

```
int chown(const char *filename, uid_t owner, gid_t group);
```

```
int fchown(int fd, uid_t owner, gid_t group);
```

```
int lchown(const char *filename, uid_t owner, gid_t group);
```

Примитивът `chown` изменя собственика и групата на файла *filename* според указаното в аргументите *owner* и *group*. Ако значението на аргумента *owner* или *group* е -1, то не се изменя съответно собственика или групата. За да се измени собственика на файл, процесът трябва да принадлежи на привилегирвания потребител (`root`), а за промяна на групата на файл процесът трябва да принадлежи на собственика на файла или на привилегирвания потребител (`root`). Освен това процесът трябва да има права `x` за всички каталози в пълното име *filename*. При успех връща 0, а при грешка -1 и собствеността не се променя.

Примитивът `fchown` има същото действие, но файлът се идентифицира чрез файлов дескриптор *fd*. Примитивът `lchown` не следва символната връзка, ако *filename* е име на символна връзка.

```
int umask(mode_t cmask);
```

Чрез `umask` се зарежда маската за създаване на файл като се използва аргумента *cmask*&0777. Тази маска влияе на примитивите, изпълнявани от процеса за създаване файлове - `creat`, `open`, `mkdir` и `mknod` като модифицира кода на защита на създаваните файлове. Действителният код на защита при създаване е: *mode*&~*cmask*, т.е. от значение са младшите 9 бита на *cmask* и битовете, които са 1 в *cmask* стават 0 в действителния код на защита, независимо от значението им в аргумента *mode* на системния примитив `creat`, `open`, `mkdir` или `mknod`. Системният примитив връща старото значение на маската, което може да бъде съхранено и по-късно възстановено. Така този примитив дава възможност на потребителите да ограничават по премълчаване достъпа до своите файлове, но само по време на създаването им. Маската се наследява при пораждаване на процеси.